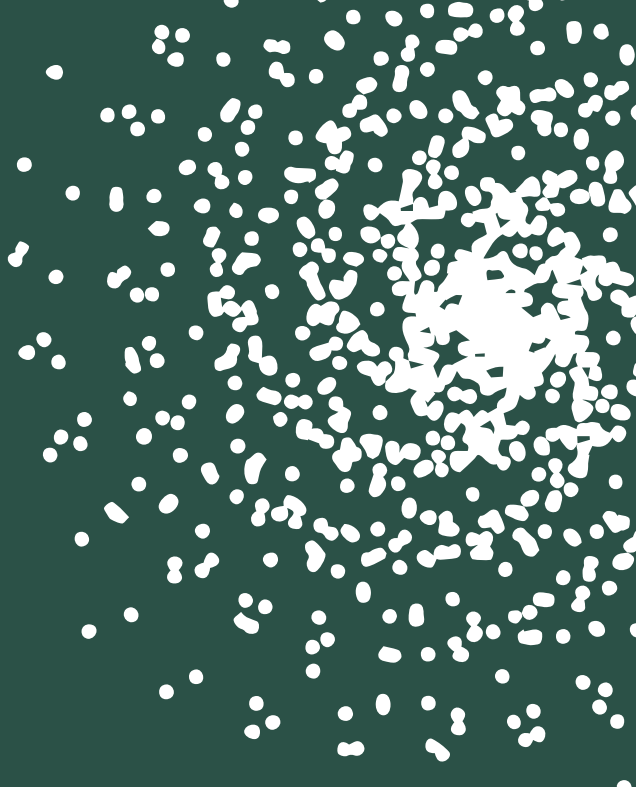

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δόμηση μιας πολυσύνθετης & συμμετοχικής διαδικασίας

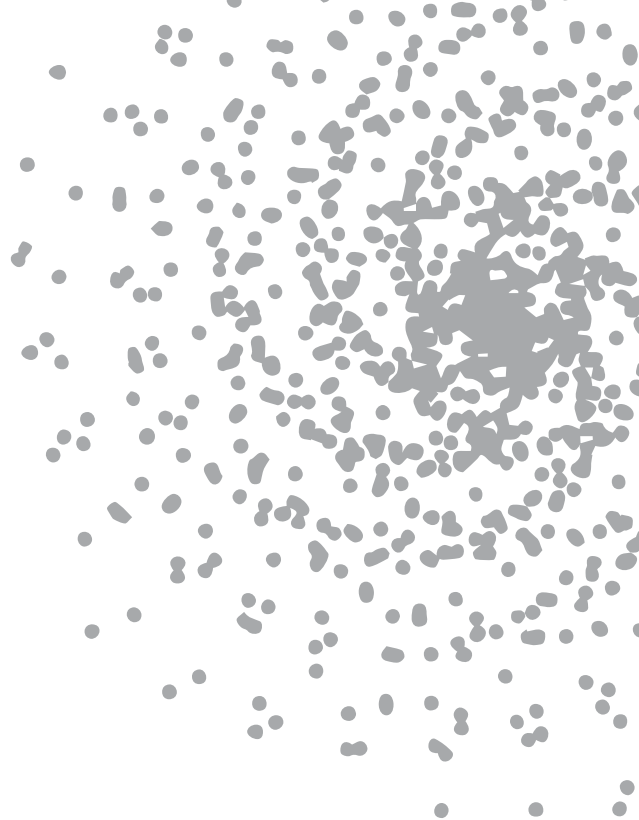
Η Ειρηνευτική Διαδικασία στη
Νότια Αφρική

Με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης

CYPRUS
DIALOGUE | REPORTS
FORUM

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δόμηση μιας πολυσύνθετης & συμμετοχικής διαδικασίας

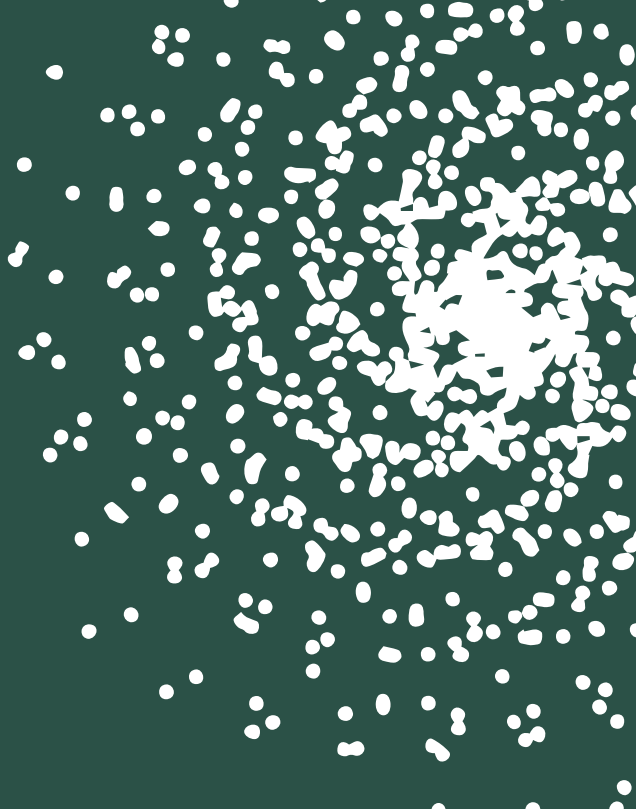
Η Ειρηνευτική Διαδικασία στη
Νότια Αφρική

Με τη χρηματοδότηση της
Ευρωπαϊκής Ένωσης

CYPRUS
DIALOGUE FORUM
REPORTS

Περιεχόμενα

<i>Πρόλογος</i> <i>Hannes Siebert & Andries Odendaal</i>	I
<i>Εισαγωγή</i>	01
<i>Ρίζες της Σύγκρουσης</i>	02
<i>Χαρτογράφηση των Θεμάτων:</i> <i>Πορεία προς τις Διαπραγματεύσεις</i>	05
<i>Ο Εθνικός Διάλογος:</i> <i>Επίσημες διαπραγματεύσεις</i>	08
<i>Αποτυχία ξανά, Αποτυχία καλύτερη:</i> <i>Συνέλευση CODESA I και II</i>	15
<i>Το Τελευταίο Ταγκό: Πολυμερής</i> <i>Διαδικασία Διαπραγμάτευσης</i>	20
<i>Σύνταξη του Συντάγματος</i>	25
<i>Επίλογος</i>	27

Πρόλογος

HANNES SIEBERT & ANDRIES ODENDAAL

Ποια είναι η σημασία της εμπειρίας της Νότιας Αφρικής στην αυτοδιαμεσολάβηση για την Κύπρο; Πρόκειται, ασφαλώς, για ένα ερώτημα που μόνο οι Κύπριοι μπορούν τελικά να απαντήσουν. Ωστόσο, ως Νοτιοαφρικανοί που συμμετείχαμε υπό διάφορες ιδιότητες στη διαδικασία της Νότιας Αφρικής, θα θέλαμε να αναδείξουμε ορισμένα σημεία που ενδεχομένως συμβάλλουν στην αναζήτηση απαντήσεων:

1. Η διαδικασία στη Νότια Αφρική εκτυλίχθηκε κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, σε μια περίοδο ύφεσης της έντασης στις διεθνείς σχέσεις. Ο Ψυχρός Πόλεμος έμοιαζε να έχει περάσει οριστικά στο παρελθόν, και αυτό επέτρεψε στη χώρα να εστιάσει στις εσωτερικές της προκλήσεις, χωρίς εξουθενωτικές εξωτερικές παρεμβάσεις. Αντιθέτως, σήμερα ζούμε σε ένα περιβάλλον έντονης διεθνούς ρευστότητας και γεωπολιτικής όξυνσης. Η Κύπρος βρίσκεται γεωγραφικά και ιστορικά στο επίκεντρο αυτών των εντάσεων. Το γεγονός αυτό δεν αναιρεί την αξία της **αυτοδιαμεσολάβησης** για την Κύπρο, αλλά σημαίνει ότι η διαχείριση των διεθνών παραμέτρων στο πλαίσιο των εσωτερικών διαπραγματεύσεων θα απαιτήσει περισσότερη προσοχή και διπλωματική δεξιότητα απ' ό,τι χρειάστηκε στη δική μας περίπτωση.
2. Ίσως το σημαντικότερο δίδαγμα είναι ότι βαθιά ριζωμένα διαρθρωτικά προβλήματα δεν μπορούν να επιλυθούν χωρίς έναν **ουσιαστικό μετασχηματισμό των σχέσεων** – έναν επανακαθορισμό και μια αποκατάσταση των σχέσεων ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη. Στην περίπτωση της Νότιας Αφρικής, μεγάλο μέρος του χρόνου και της ενέργειας αφιερώθηκε σε έναν διάλογο που ανταποκρινόταν στις βασικές ψυχοκοινωνικές ανάγκες των διαφόρων ομάδων. Για παράδειγμα, οι μαύροι Νοτιοαφρικανοί είχαν ανάγκη από την αναγνώριση των ιστορικών αδικιών (εξ ου και η δημιουργία της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης), την επιβεβαίωση της αξιοπρέπειάς τους και τη διαβεβαίωση της πλήρους ένταξής τους στην πολιτική και οικονομική ζωή. Οι λευκοί Νοτιοαφρικανοί χρειάζονταν με τη σειρά τους επιβεβαίωση της συνεχιζόμενης συμμετοχής τους στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας. Ο μετασχηματισμός αυτών των σχέσεων – μέσα από έναν πολυεπίπεδο διάλογο – ήταν καθοριστικός για την επίτευξη μιας πολιτικής συμφωνίας. Δίχως αυτή την αλλαγή, ένα νέο Σύνταγμα δεν θα ήταν εφικτό.
3. Ένα ακόμη ουσιώδες δίδαγμα από τη εμπειρία της Νοτίου Αφρικής είναι **η ανάγκη συνεχούς εστίασης στη διαδικασία καθαυτή**. Η διαπραγματευτική διαδικασία εξελισσόταν διαρκώς, όχι μόνο ως ανταπόκριση στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, αλλά και χάρη στη συνειδητή επιδίωξη βελτίωσης του τρόπου λειτουργίας της. Και καθ' οδόν, αντλήθηκαν πολύτιμα διδάγματα — μεταξύ αυτών, το ότι οι διαπραγματεύσεις όπου κάθε πλευρά απλώς επαναλαμβάνει τις γνωστές της θέσεις, αποδεικνύονται ατελέσφορες. Στο πλαίσιο αυτό, η προσέγγιση του «ενιαίου κειμένου» αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματική – εξοικονομώντας πολύτιμο χρόνο, ενισχύοντας την ποιότητα, την ουσία και την αποδοτικότητα του διαλόγου.
4. Η διαδικασία εξελίχθηκε και ως προς τη **προσβασιμότητά** της. Οι συνεδριάσεις του Διαπραγματευτικού Συμβουλίου ήταν ανοιχτές στα μέσα ενημέρωσης, ενώ το κοινό μπορούσε

να παρακολουθεί τις διαδικασίες σε τηλεοπτικές οθόνες σε μια «αίθουσα ακρόασης». Οι συνταγματικές διαπραγματεύσεις στο Κοινοβούλιο διεξάγονταν επίσης δημοσίως. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ενθάρρυνση και αποδοχή προτάσεων των πολιτών, ιδίως όσον αφορά το συνταγματικό πλαίσιο. Το αποτέλεσμα ήταν ένα υψηλό επίπεδο δημόσιας αποδοχής του νέου συντάγματος και μια ισχυρή αίσθηση συλλογικής ιδιοκτησίας ως προς αυτό.

5. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν και η **ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών** στο Διαπραγματευτικό Συμβούλιο. Κάθε συμμετέχον μέρος είχε δύο εκπροσώπους στο Συμβούλιο - έναν άνδρα και μια γυναίκα. Σε μια κοινωνία όπου η ισότητα των φύλων δεν ήταν δεδομένη, αυτή η επιλογή είχε ιδιαίτερη συμβολική και ουσιαστική σημασία.
6. Στον επίσημο διάλογο και τις συναφείς επιτροπές **συμμετείχαν όλοι οι αντιπροσωπευτικοί πολιτικοί φορείς** που ήταν διατεθειμένοι να προσέλθουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Δεν ήταν απλά ένας διάλογος μεταξύ των ηγετών της κυβέρνησης του Εθνικού Κόμματος και του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC).
7. Η **αρχή της επαρκούς συναίνεσης**, που καθορίστηκε από την Επιτροπή Προγραμματισμού κατά τη διάρκεια της Πολυμερούς Διαδικασίας Διαπραγμάτευσης (MPNP), σήμαινε πρακτικά συμφωνία μεταξύ των δύο κύριων μερών - της κυβέρνησης του Εθνικού Κόμματος και του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC). Ο μηχανισμός της επαρκούς συναίνεσης απέτρεψε την παρεμπόδιση της διαδικασίας από μικρότερα κόμματα, αλλά είχε ως τίμημα την αποξένωση σημαντικών πολιτικών φορέων, όπως το Κόμμα Ελευθερίας της Ινκάθα (IFP) και το Λαϊκό Μέτωπο των Αφρικάνερς (Volsfront).
8. Σε μεταγενέστερες περιπτώσεις Εθνικών Διαλόγων (National Dialogues) όπως στην Υεμένη, εφαρμόστηκαν ποσοστά για την αποτύπωση της συναίνεσης: 90% στην Ολομέλεια και στις Ομάδες Εργασίας, 75% στην Επιτροπή Συναίνεσης, ενώ στη Συζήτηση και Κατάθεση προτάσεων έως ότου επιτευχθεί 75%. Στην περίπτωση της Μιανμάρ, η φόρμουλα για τη λήψη αποφάσεων ήταν η «εσωτερική συναίνεση» των τριών κύριων εμπλεκόμενων μερών.
9. Πέρα από τις επίσημες διαπραγματεύσεις και τις τεχνικές επιτροπές που λειτούργησαν στο πλαίσιο της νοτιοαφρικανικής διαδικασίας, υπήρξαν και πολλαπλοί **διαλόγοι σε διμερές επίπεδο**, προκειμένου να επιλυθούν ζητήματα μεταξύ κομμάτων και επιμέρους ηγετών - όπως ο πρωτοποριακός, εμπιστευτικός διάλογος μεταξύ του Νέλσον Μαντέλα και του πρώην αρχηγού του στρατού, στρατηγού Κόνσταντ Βίλγιουεν. Παράλληλα, η κοινωνία των πολιτών διαδραμάτισε ενεργό ρόλο, συγκαλώντας μια σειρά από άτυπες θεματικές διασκέψεις και συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης, ενώ ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας φιλοξενούσε εβδομαδιαία πολυάριθμες εκπομπές «διαλόγου» γύρω από κρίσιμα ζητήματα.
10. Τέλος, το γεγονός ότι η Νότια Αφρική κατάφερε να πλοηγηθεί μόνη της μέσα από τις ταραχώδεις συνθήκες αυτής της διαδικασίας, αποτελεί πηγή βαθιάς εθνικής υπερηφάνειας. Η αξία αυτού του επιτεύγματος δεν πρέπει να υποτιμάται.

Το Κυπριακό Φόρουμ Διαλόγου (CDF) έχει διαμορφώσει μια μοναδική δομή διαλόγου επιπέδου 1.5, με σκοπό να συμβάλει στην υπέρβαση αδιεξόδων, την ενδυνάμωση των σχέσεων και την ανάπτυξη δομημένων διαλόγων βασισμένων στη γνώση, μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών στο νησί. Το CDF θα ήταν σε θέση να διευκολύνει και να υποστηρίξει τις τεχνικές και θεματικές επιτροπές στο πλαίσιο του επίσημου διαλόγου, αλλά και να συνεχίσει να συγκαλεί άτυπες συναντήσεις ενισχύοντας τη συνεχή ανταλλαγή απόψεων και την οικοδόμηση της συναντίληψης.

Εισαγωγή

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως το 1996, η Νότια Αφρική διαπραγματεύτηκε μια δύσκολη μετάβαση από ένα καταπιεστικό κράτος απαρτχάιντ σε μια συνταγματική δημοκρατία. Στο επίκεντρο της μετάβασης βρέθηκε ο διάλογος, ο οποίος συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας κουλτούρας ειρηνικών διαπραγματεύσεων, στην καλλιέργεια μιας νοοτροπίας εποικοδομητικής συνεργασίας και συνύπαρξης και στη διευκόλυνση ενός μοναδικού παραδείγματος αυτοδιαμεσολάβησης. Η διαδικασία ήταν χωρίς αποκλεισμούς - μικρότερες πολιτικές ομάδες μπόρεσαν να εκφράσουν τις απόψεις τους και να διαμορφώσουν συμφωνίες μέσω επίσημων πολυμερών διαπραγματευτικών φόρουμ. Τα μέσα ενημέρωσης άρχισαν να καλύπτουν αυτά τα φόρουμ και το κοινό άρχισε να τα εξετάζει. Από αυτή τη μοναδική εμπειρία μπορούν να αντληθούν πολλά διδάγματα - υπήρξαν ορισμένες τεχνικές ή προσεγγίσεις που χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία για την επίτευξη συναίνεσης, ενώ άλλες προήλθαν από τα λάθη που έγιναν καθ' όλη τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ANC	: Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο	MPNP	: Πολυμερής Διαπραγματευτική Διαδικασία
AWB	: Κίνημα Αντίστασης των Αφρικάνερς	NP	: Εθνικό Κόμμα
AZARO	: Οργάνωση του Λαού της Αζανίας	NPA	: Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία
CBM	: Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα	NPC	: Εθνική Ειρηνευτική Επιτροπή
CODESA	: Συνέλευση για μια Δημοκρατική Νότια Αφρική	NPS	: Εθνική Γραμματεία Ειρήνης
COSAG	: Ομάδα ενδιαφερόμενων χωρών της Νότιας Αφρικής	PAC	: Παναφρικανικό Κογκρέσο
COSATU	: Κογκρέσο των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Νοτίου Αφρικής	RPC	: Περιφερειακές Επιτροπές Ειρήνης
CP:	: Συντηρητικό Κόμμα	SACC	: Συμβούλιο Εκκλησιών της Νοτίου Αφρικής
IDASS	: Ινστιτούτο Δημοκρατικών Εναλλακτικών στη Νότια Αφρική	SACP	: Κομμουνιστικό Κόμμα Νοτίου Αφρικής
IFP	: Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα	UDF	: Ενωμένο Δημοκρατικό Μέτωπο
LPC	: Τοπικές Επιτροπές Ειρήνης		

Οι Ρίζες της Σύγκρουσης

Οι ρίζες της σύγκρουσης στη Νότια Αφρική ανάγονται στην ιστορία του ευρωπαϊκού αποικισμού και του απαρτχάιντ. Η επιβολή νόμων του απαρτχάιντ στα μέσα του 20ου αιώνα από το κυβερνών κόμμα, το Εθνικό Κόμμα, παγίωσε περαιτέρω τις φυλετικές διαιρέσεις, με τους μη λευκούς να υπόκεινται σε αναγκαστικές απομακρύνσεις, περιορισμούς στην ελευθερία μετακίνησης και σοβαρούς περιορισμούς στα πολιτικά τους δικαιώματα. Απέναντι σε αυτές τις συστηματικές αδικίες, το Αφρικανικό Εθνικό Συμβούλιο και άλλες ομάδες κατά του απαρτχάιντ αναδείχθηκαν ως δυνάμεις αντίστασης, επιλέγοντας διαφορετικά μέσα δράσης: από μαζικές διαμαρτυρίες και πολιτική ανυπακοή έως την ένοπλη αντίσταση.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΠΑΡΤΧΑΪΝΤ

Η διαπραγμάτευση της δημοκρατικής μετάβασης της Νότιας Αφρικής τη δεκαετία του 1990 υπήρξε ιδιαιτέρως περίπλοκη, λόγω του συστημικού φυλετικού διαχωρισμού και των βαθιών κοινωνικών ανισοτήτων που χαρακτήριζαν τις κρατικές δομές εκείνης της περιόδου. Ιστορικά, η επικράτεια που σήμερα αποτελεί τη Νότια Αφρική υπήρξε κοινός τόπος κατοίκησης διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων. Μέχρι το 1990, διακρίνονταν τέσσερις κύριες ομάδες: (1) Οι λεγόμενοι «έγχρωμοι», οι οποίοι περιλάμβαναν τους πρώτους κατοίκους της περιοχής – απογόνους των Σαν (κατά κύριο λόγο κυνηγοί-τροφοσυλλέκτες) και των Κόι (νομαδικοί κτηνοτρόφοι) – που με την πάροδο του χρόνου αναμείχθηκαν με άτομα ευρωπαϊκής, ασιατικής και αφρικανικής καταγωγής. Το 1990, η ομάδα αυτή αποτελούσε το 9,1% του συνολικού πληθυσμού· (2) οι Μαύροι Αφρικανοί, οι οποίοι μετανάστευσαν σταδιακά προς τον νότο από την κεντρική και δυτική Αφρική κατά την πρώτη χιλιετία της Κοινής Εποχής, αποτελώντας το 73,8% του πληθυσμού το 1990· (3) οι Ευρωπαίοι, που εγκαταστάθηκαν στη Νότια Αφρική κατά τη διάρκεια δύο διαδοχικών αποικιοκρατικών περιόδων – πρώτα υπό ολλανδική κυριαρχία (1652–1795) και έπειτα υπό βρετανική (1806–1961) – καθώς και μετανάστες από διάφορες άλλες χώρες που έφτασαν στην περιοχή μετά την ανακάλυψη διαμαντιών και χρυσού στα μέσα του 19ου αιώνα. Το 1990, αποτελούσαν το 14,3% του πληθυσμού· (4) και τέλος, οι Ινδοί, οι οποίοι έφτασαν στη Νότια Αφρική κατά τη δεκαετία του 1860 ως συμβασιούχοι εργάτες, και αντιστοιχούσαν στο 2,8% του πληθυσμού το 1990.

Η Νότια Αφρική υπήρξε επομένως πολυφυλετική κοινωνία ήδη από την αποικιοκρατική περίοδο, κατά την οποία η πολιτική και οικονομική εξουσία ανήκε στους Ευρωπαίους, ενώ οι μη Ευρωπαίοι περιορίζονταν κυρίως σε ρόλους υπηρετών και εργατών. Οι πρώτοι Ολλανδοί άποικοι αποβιβάστηκαν στο Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας το 1652 και ξεκίνησαν την καλλιέργεια εύφορων εδαφών με την εργασία σκλάβων από την Ασία και την Αφρική. Το 1806, η Βρετανία απέκτησε πλήρως τον έλεγχο της περιοχής. Πολλοί Ολλανδοί άποικοι, που πλέον αυτοπροσδιορίζονταν ως «Αφρικάανερς» ή «Μπόερς», μετανάστευσαν στο εσωτερικό για να αποφύγουν τη βρετανική διοίκηση, ιδρύοντας νέες αποικίες – τις λεγόμενες «Δημοκρατίες των Μπόερς» – του Τρανσβάαλ και του Orange Free State. Αν και οι Αφρικάανερς θεώρησαν την κίνηση αυτή ως πράξη απελευθέρωσης από την αποικιακή καταπίεση, για τους αυτόχθονες αφρικανικούς πληθυσμούς σήμαινε την επιβολή ξένου ελέγχου. Κατά τη διάρκεια του αιώνα, καθώς οι Βρετανοί εδραίωσαν τον έλεγχό τους στα υπόλοιπα αφρικανικά βασίλεια, υπέταξαν επίσης τις «Δημοκρατίες των Μπόερς» όταν κέρδισαν τον πόλεμο κατά των Δημοκρατιών των Αφρικάανερς (1899-1902). Η βρετανική νίκη επιτεύχθηκε με την καθιέρωση μιας πολιτικής της καμένης γης και κρατώντας Αφρικάανερς και αφρικανικές κοινότητες αμάχων σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

Τον Μάιο του 1902, οι Δημοκρατίες των Μπόερς αναγνώρισαν την ήττα τους, ανοίγοντας τον δρόμο για τη ίδρυση της Ένωσης της Νότιας Αφρικής υπό βρετανική κυριαρχία.

Με τη συγχώνευση των εδαφών που ελέγχονταν από τους Βρετανούς και τους Αφρικάνερς κάτω από το Βρετανικό Στέμμα και με την εγκαθίδρυση της νέας Ένωσης της Νότιας Αφρικής το 1910, οι Αφρικάνερς απέκτησαν δεσπόζουσα θέση, καθιερώνοντας ένα καθεστώς λευκής υπεροχής. Ο φυλετικός διαχωρισμός εφαρμόστηκε στην πράξη με τη θέσπιση πολυάριθμων νόμων που εισήγαγαν διακρίσεις εις βάρος των μη λευκών. Σχεδόν το 87% της γης προοριζόταν αποκλειστικά για λευκή ιδιοκτησία, ενώ οι πληθυσμοί Αφρικανών, Ινδών και «έγχρωμων» σταδιακά αποκλείονταν από κάθε πολιτική συμμετοχή. Το 1948, το εξτρεμιστικό Εθνικό Κόμμα (National Party – NP) των Αφρικάνερς ανήλθε στην εξουσία και επέκτεινε συστηματικά το σύστημα του απαρτχάιντ, προωθώντας την οικονομική και πολιτική ενδυνάμωση των Αφρικάνερ, οδηγώντας σε μία από τις πιο άνισες κατανομές πλούτου στον κόσμο. Οι άνθρωποι διαχωρίζονταν σε φυλετικά προσδιορισμένες γειτονιές, οι μη λευκές κοινότητες εξαναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τις περιοχές που είχαν χαρακτηριστεί αποκλειστικά για λευκούς και η ελευθερία κίνησής τους περιοριζόταν αυστηρά μέσω των λεγόμενων «pass laws» (νόμους για το πάσο).

ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΑΡΤΧΑΙΝΤ

Το Νοτιοαφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο, το οποίο μετονομάστηκε το 1923 σε *Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο* (*African National Congress - ANC*), ιδρύθηκε μετά την εγκαθίδρυση της Ένωσης της Νότιας Αφρικής με σκοπό την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων. Το ANC και το Νοτιοαφρικανικό Ινδικό Κογκρέσο οργάνωσαν το 1952 μαζική εκστρατεία πολιτικής ανυπακοής, εμπνευσμένη από τις εκστρατείες του Γκάντι, με στόχο τη διεύρυνση της βάσης οργανωμένης αντίστασης. Το 1955, το ANC συγκάλεσε την Συνέλευση των Λαών (Congress of the People) με σκοπό την κατάρτιση Χάρτη Ελευθερίας (Freedom Charter) για όλους τους πολίτες της Νότιας Αφρικής, ο οποίος επηρέασε την πολιτική σκέψη, προώθησε δημοκρατικές διεκδικήσεις και συνέβαλε στη διαμόρφωση των μελλοντικών επίσημων διαπραγματεύσεων.

Η λαϊκή αντίσταση που χαρακτήρισε τη δεκαετία του '50 οδήγησε την κυβέρνηση να απαγορεύσει το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC), καθώς και τον αντίπαλο του, το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC). Οι ηγέτες του ANC κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ειρηνική διαμαρτυρία από μόνη της δεν ήταν πλέον αποτελεσματική απέναντι στην αυξανόμενη και σκληρή καταστολή, και ίδρυσαν το 1961 την ένοπλη πτέρυγα Umkhonto we Sizwe (MK) - Δόρυ του Έθνους. Το 1964, πολλοί ηγέτες της αντιπολίτευσης, περιλαμβανομένου του Νέλσον Μαντέλα, καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη, ενώ άλλοι οδηγήθηκαν στην εξορία. Στα χρόνια που ακολούθησαν, εκατοντάδες διαδηλωτές σκοτώθηκαν και πολλοί ακόμη φυλακίστηκαν.

Το 1982, ο πρωθυπουργός Π.Γ. Μπόθα (P.W. Botha) εφάρμοσε σειρά συνταγματικών μεταρρυθμίσεων. Το 1983 θεσπίστηκε το Κοινοβούλιο με σύστημα τριών νομοθετικών σωμάτων (Tricameral Parliament), το οποίο περιλάμβανε ξεχωριστά σώματα για τους λευκούς, τους έγχρωμους και τους Ινδούς αντιπρόσωπους. Στα σώματα των έγχρωμων και των Ινδών δόθηκαν περιορισμένες αρμοδιότητες επί των δικών τους υποθέσεων, ενώ το σώμα των λευκών διατήρησε τον έλεγχο των εθνικών ζητημάτων, με δικαίωμα αρνησικυρίας στις αποφάσεις των υπολοίπων σωμάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, το πολιτικό μέλλον των μαύρων Αφρικανών παρέμενε περιορισμένο στις «Μαύρες Πατρίδες» (Black Homelands). Ως αποτέλεσμα αυτών των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων, το Εθνικό Κόμμα (NP) διασπάστηκε, με

αποτέλεσμα τον σχηματισμό του Συντηρητικού Κόμματος (CP), το οποίο αντιτάχθηκε σθεναρά σε αυτές τις «μεταρρυθμίσεις».

Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις είχαν το αντίθετο αποτέλεσμα, οδηγώντας στην δημιουργία ενός οργανωμένου αντιπολιτευτικού κινήματος ως αντίσταση στο σύστημα των τριών νομοθετικών σωμάτων. Το Ενωμένο Δημοκρατικό Μέτωπο (UDF), στενά συνδεδεμένο με το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC), συγκέντρωσε θρησκευτικές, κοινοτικές και επαγγελματικές οργανώσεις από όλο το φάσμα της κοινωνίας των πολιτών της Νότιας Αφρικής. Σε συνεργασία με την COSATU (Κογκρέσο των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Νοτίου Αφρικής) συγκρότησαν το Κίνημα Μαζικής Δημοκρατίας (Mass Democratic Movement), οδηγώντας σε εξεγέρσεις, απεργίες και μποϊκοτάζ που παρέλυσαν τη χώρα. Ως απάντηση, η κυβέρνηση το 1985 επέβαλε κατάσταση έκτακτης ανάγκης με αποτέλεσμα νέα έξαρση βίας, χιλιάδες θανάτους και συλλήψεις. Καθώς η χώρα βυθιζόταν ολοένα και περισσότερο σε πολιτική απορρύθμιση, οι ηγέτες του Εθνικού Κόμματος (NP) συνειδητοποίησαν ότι η σύγκρουση δεν μπορούσε πλέον να περιοριστεί με αποσπασματικές μεταρρυθμίσεις.

Χαρτογράφηση των θεμάτων: η Πορεία προς τις επίσημες διαπραγματεύσεις

Τα βαθύτερα αίτια της σύγκρουσης στη Νότια Αφρική περιλάμβαναν πολιτικές, οικονομικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις, καθώς και διαστάσεις ασφάλειας. Ο αγώνας χαρακτηρίστηκε από την ανάγκη υπέρβασης ενός κρατικού συστήματος που απέκλειε την πλειονότητα του πληθυσμού του, ενώ ταυτόχρονα ανέκυπταν ανησυχίες για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Από οικονομική άποψη, οι ανισότητες στον πλούτο και την ιδιοκτησία πυροδότησαν εντάσεις μεταξύ των διαφόρων φυλετικών ομάδων, ενώ η βία και το κληροδότημα του apartheid έκαναν την κατάσταση πιο περίπλοκη. Τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, συμπεριλαμβανομένων των μυστικών συνομιλιών και της απελευθέρωσης των πολιτικών κρατουμένων, έθεσαν τα θεμέλια για την έναρξη επίσημων διαπραγματεύσεων.

ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ – ΤΟ ΟΔΥΝΗΡΟ ΑΔΙΕΞΟΔΟ

Η σύγκρουση στη Νότια Αφρική ήταν πολύπλευρη· είχε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις, καθώς και διαστάσεις ασφάλειας. Το καθεστώς και η συγκεντρωτική δομή του κράτους απέκλειε τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού από την πολιτική συμμετοχή. Την ίδια στιγμή, η λευκή κοινότητα φοβόταν τις πολιτικές συνέπειες μιας μαύρης πλειοψηφίας. Η κύρια πρόκληση ήταν η διαμόρφωση ενός πολιτικού καθεστώτος που θα ανταποκρινόταν στις θεμιτές απαιτήσεις για ένταξη, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Το ζήτημα ήταν ιδιαίτερα περίπλοκο, καθώς ο λευκός πληθυσμός δεν διέθετε γεωγραφική περιοχή στην οποία να αποτελεί πλειοψηφία· ήταν μειονότητα σε όλες τις επαρχίες. Το γεγονός αυτό καθιστούσε ανέφικτη την ίδρυση ενός ομοσπονδιακού κράτους βασισμένου σε γεωγραφικά κριτήρια. Οι δύο κύριες πολιτικές δυνάμεις είχαν αντικρουόμενες θέσεις: το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) τασσόταν υπέρ ενός πλειοψηφικού κράτους με κεντρική κυβέρνηση που θα εκλεγόταν από το σύνολο του πληθυσμού, ενώ το Εθνικό Κόμμα (NP) ζητούσε εγγυήσεις για τα δικαιώματα των μειονοτήτων και ένα είδος συνασπιστικής (consociational) διακυβέρνησης ως ανάχωμα στον πλειοψηφισμό.

Σε οικονομικό επίπεδο, η μαύρη κοινότητα υποστήριζε αναδιανεμητικές πολιτικές με σκοπό τη διόρθωση των ανισοτήτων και την αποκατάσταση των αδικιών που είχαν προκληθεί από τις παλαιότερες πολιτικές αποκλεισμού. Αντίθετα, η λευκή κοινότητα ανησυχούσε ότι ένας ριζικός μετασχηματισμός της οικονομίας θα μπορούσε να οδηγήσει σε απώλεια ιδιωτικής περιουσίας και ενδεχομένως μεγάλου μέρους των αποταμιεύσεων της. Αυτές οι αντικρουόμενες απαιτήσεις εκφράστηκαν πολιτικά από τα δύο κυρίαρχα κόμματα ως εξής: το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) προωθούσε μια αναδιανεμητική οικονομία και τη μεταρρύθμιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένης της εθνικοποίησης των ορυχείων· ενώ το Εθνικό Κόμμα υποστήριζε σθεναρά την οικονομία της αγοράς. Ο αναγκαίος συμβιβασμός μεταξύ αυτών των θέσεων έπρεπε να επιτευχθεί υπό το βάρος ακραίων ανισοτήτων, εκτεταμένης φτώχειας και μιας ιδιαίτερα εύθραυστης οικονομίας.

Στο θέμα της ασφάλειας, η αποικιακή ιστορία της Νότιας Αφρικής δοκιμάστηκε από βιαιοπραγίες που είχαν ενσωματωθεί στις πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές δομές της χώρας. Ιστορικά, οι μαύρες κοινότητες επλήγησαν δυσανάλογα από τη βία, καθώς η αστυνομία επιφορτιζόταν με την επιβολή νόμων που ενίσχυαν τις διακρίσεις και την ανισότητα. Έτσι, η αστυνομία και το δικαστικό σύστημα θεωρήθηκαν από την μαύρη κοινότητα της Νότια Αφρικής ως επέκταση της εγγενούς βίας του συστήματος, ενώ η λευκή κοινότητα τα αντιλαμβάνονταν ως εγγυητές της τάξης. Η βία κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1980 – μεταξύ 1985 και 1990, περισσότεροι από 1.000 άνθρωποι ετησίως έχαναν τη ζωή τους λόγω πολιτικής βίας, και τα θύματα προέρχονταν κατά κύριο λόγο από τη μαύρη κοινότητα.

Η κυβέρνηση κατηγορούσε το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) για ανομία και «ακυβερνησία», ενώ το ANC επέρριπτε την ευθύνη στην κυβέρνηση και τις δυνάμεις ασφαλείας για τις πράξεις βίας. Οι περισσότερες απώλειες σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία του 1980 από τις συγκρούσεις μεταξύ ακολούθων του ANC και του κόμματος Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα (Inkatha Freedom Party IFP) υπό τον Αρχηγό Μανγκοσούτου Μπουτελέζι. Το IFP, εθνοτικά και τοπικά ριζωμένο κόμμα των Ζουλού, υποστήριζε μια μορφή ομοσπονδίας που θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντά του καλύτερα από ένα ενιαίο κράτος. Παρά το γεγονός ότι ο Μπουτελέζι υπήρξε μέλος του ANC, διέκοψε τη συνεργασία με το ANC και αποφάσισε να συνεργαστεί με την κυβέρνηση για την εφαρμογή της ομοσπονδιακής πολιτικής της. Η σύγκρουση μεταξύ ANC και IFP έλαβε τη μορφή πολέμου δι' αντιπροσώπων, με την κυβέρνηση να παρέχει υποστήριξη και εξοπλισμό στο IFP. Έτσι, κατέστη αναγκαία η έναρξη διαπραγματεύσεων για την παύση της βίας και την αποκατάσταση της σταθερότητας.

Ταυτόχρονα, υπήρχαν κρίσιμες κοινωνιολογικές παράμετροι που ήταν απαραίτητο να εξεταστούν στο πλαίσιο της ειρηνευτικής διαδικασίας. Ένα σημαντικό ζήτημα ήταν αυτό της αμνηστίας για το οποίο υπήρχε έντονη διαφωνία μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων. Το Εθνικό Κόμμα (NP) απαιτούσε γενική αμνηστία, ενώ το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και η κοινωνία των πολιτών ζητούσαν αποκάλυψη της αλήθειας για τα εγκλήματα του παρελθόντος. Η εξισορρόπηση μεταξύ ειρήνης και δικαιοσύνης αποδείχθηκε δίλημμα.

Παράλληλα, οι σχέσεις μεταξύ φυλετικών ομάδων στη Νότια Αφρική χαρακτηρίζονταν από τα βαθιά ριζωμένα αισθήματα κατωτερότητας και υπεροχής, απότοκα του apartheid. Η επιτυχία των διαπραγματεύσεων εξαρτιόταν από το επίπεδο εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών – κάτι εξαιρετικά δύσκολο, καθώς η ιστορία της χώρας ήταν γεμάτη με συμφωνίες που είχαν καταπατηθεί. Σε αυτό το πλαίσιο, η οικοδόμηση ενός περιβάλλοντος αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας ήταν ζωτικής σημασίας.

ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ – «ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ»

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και το Εθνικό Κόμμα (NP) ξεκίνησαν να επικοινωνούν – έστω και μυστικά – μέσω πρωτοβουλιών της κοινωνίας των πολιτών. Αυτές οι προκαταρκτικές «συνομιλίες για τις συνομιλίες» συνέβαλαν στην οικοδόμηση διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μερών και ενίσχυσαν την πεποίθηση ότι ήταν εφικτή μια συμφωνία. Τρεις πρωτοβουλίες ξεχώρισαν ιδιαίτερα: (α) οι μυστικές συναντήσεις μεταξύ του φυλακισμένου Νέλσον Μαντέλα και του Υπουργού Δικαιοσύνης Kobie Coetsee που διήρκεσαν πέντε χρόνια· (β) οι οκτώ μυστικές συναντήσεις μεταξύ του ANC και ακαδημαϊκών που συνδέονταν με το Εθνικό Κόμμα NP μεταξύ

Οκτωβρίου 1987 και 1990, οι οποίες διευκολύνθηκαν από την Consolidated Gold Fields, μια εταιρεία εξόρυξης με έδρα το Λονδίνο και σημαντικές επενδύσεις στη Νότια Αφρική· και (γ) η διαδικασία «Dakar Safari», που οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Δημοκρατικών Εναλλακτικών στη Νότια Αφρική (IDASA), στο πλαίσιο της οποίας μια ομάδα Αφρικάνερς διαμορφωτών γνώμης πραγματοποίησε δια ζώσης συναντήσεις με εξόριστους ηγέτες του ANC. Η αργή αλλά σταθερή πρόοδος αυτών των ανεπίσημων διαύλων επικοινωνίας δημιούργησε το κατάλληλο έδαφος για την πολιτική μετατόπιση που θα ακολουθούσε.

Οι εκλογές του 1988 έφεραν στην εξουσία, έναν ρεαλιστή μεταρρυθμιστή, τον Φ. Β. Ντε Κλερκ. Σε σύνοδο του Δημοκρατικού Κινήματος τον Δεκέμβριο του 1989 εγκρίθηκε ψήφισμα για την υποστήριξη της Διακήρυξης της Χαράρε του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC), η οποία καθόριζε τις προϋποθέσεις για διαπραγματεύσεις, παρέχοντας έτσι ευρεία στήριξη για την προοπτική μιας διευθέτησης δια της διαπραγματευτικής οδού. Κατά την εναρκτήρια συνεδρίαση του κοινοβουλίου στις 2 Φεβρουαρίου 1990, ο Ντε Κλερκ εκφώνησε ιστορική ομιλία με την οποία ανακοίνωσε την άρση της απαγόρευσης του ANC και άλλων απαγορευμένων πολιτικών οργανώσεων, καθώς και την απελευθέρωση φυλακισμένων πολιτικών ηγετών – με πιο εμβληματική περίπτωση αυτή του Νέλσον Μαντέλα, ο οποίος είχε παραμείνει στη φυλακή για 27 χρόνια. Με αυτό το βήμα, η εξόριστη ηγεσία του ANC μπόρεσε να επιστρέψει στη χώρα και τέθηκαν οι βάσεις για την έναρξη επίσημων διαπραγματεύσεων.

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ: ΕΠΪΣΗΜΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ

Το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και το Εθνικό Κόμμα (NP) αποφάσισαν να προχωρήσουν σε μια διαδικασία αυτοδιαμεσολάβησης για τη διαχείριση της πολιτικής μετάβασης, αποφεύγοντας τη διεθνή διαμεσολάβηση λόγω των επιφυλάξεων που υπήρχαν από προηγούμενες εμπειρίες. Η εμπιστοσύνη στην ικανότητά τους να επιτύχουν μέσω απευθείας διαλόγου συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας προοδευτικής και χωρίς αποκλεισμούς διαδικασίας. Αυτή κορυφώθηκε σε διαπραγματεύσεις με αυτοδιαμεσολάβηση, οι οποίες περιέλαβαν ένα ευρύ φάσμα πολιτικών φορέων και οδήγησαν σε δύο διαδοχικές πολυκομματικές διαδικασίες, με στόχο τη δημιουργία δομών για την πρόληψη της πολιτικής βίας και την κατάρτιση νέου συντάγματος.

ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ – ΑΥΤΟΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Παρακολουθώντας τις αντίστοιχες διαδικασίες ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων στη Ζιμπάμπουε και τη Ναμίμπια, οι οποίες διεξήχθησαν υπό την καθοδήγηση διεθνών μεσολαβητών, το ANC συνειδητοποίησε ότι η καλύτερη στρατηγική ήταν η αποφυγή διεθνούς διαμεσολάβησης, την οποία θεωρούσε μεροληπτική. Το Εθνικό Κόμμα (NP) συμμεριζόταν αυτή την άποψη, ιδίως μετά την εμπειρία πιέσεων από τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τις διαπραγματεύσεις για τη Ναμίμπια. Επιπλέον, η έντονη διεθνής καταδίκη και πίεση που είχε ασκηθεί στο Εθνικό Κόμμα (NP) λόγω του καθεστώτος του απαρτχάιντ ενίσχυε την ανησυχία ότι ένας διεθνής μεσολαβητής δεν θα ήταν αμερόληπτος απέναντί του. Στο στάδιο της οικοδόμησης εμπιστοσύνης, αμφότεροι οι παράγοντες ανέπτυξαν επαρκή εμπιστοσύνη στην ικανότητά τους να διαπραγματεύονται με επιτυχία μια θετική έκβαση. Ως εκ τούτου, οι ηγέτες της Νότιας Αφρικής ανέπτυξαν σταδιακά μια προοδευτική και χωρίς αποκλεισμούς διαδικασία, με την υποστήριξη της κοινωνίας των πολιτών και τεχνικών εμπειρογνομόνων. Στο τέλος, το μεγαλύτερο μέρος των διαπραγματεύσεων πραγματοποιήθηκε μέσω αυτοδιαμεσολάβησης.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

Η μετάβαση της Νότιας Αφρικής στη δημοκρατία δεν ήταν ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά το αποτέλεσμα διαδοχικών διαλόγων. Το κτήμα Groote Schuur αποτέλεσε το σκηνικό της πρώτης επίσημης συνάντησης μεταξύ της κυβέρνησης του Εθνικού Κόμματος (NP) και του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC), η οποία πραγματοποιήθηκε στις 2-4 Μαΐου 1990. Η έκβαση ήταν τα Πρακτικά του Groote Schuur (Groote Schuur Minute) σχετικά με την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων, την παροχή ασυλίας στους επιστρέφοντες εξόριστους και την αντιμετώπιση της συνεχιζόμενης βίας στη χώρα. Στην κοινή τους δήλωση, τα μέρη εξέφρασαν τη δέσμευσή τους για σταθεροποίηση της κατάστασης, για διεξαγωγή διαπραγματεύσεων και για ανάπτυξη αποτελεσματικών διόδων επικοινωνίας.

Η δεύτερη συνάντηση πραγματοποιήθηκε στην Πρετόρια στις 7 Αυγούστου 1990. Στο πλαίσιο των Πρακτικών της Πρετόρια (Pretoria Minute), το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) ανακοίνωσε την αναστολή του ένοπλου αγώνα. Από την πλευρά του, το Εθνικό Κόμμα (NP) δεσμεύτηκε σε άρση της

κατάστασης έκτακτης ανάγκης στη Natal και σε επανεξέταση της νομοθεσίας σχετικά με την ασφάλεια. Στο πλαίσιο της Συμφωνίας DF Malan που υπεγράφη τον Φεβρουάριο του 1991, συμφωνήθηκαν δεσμεύσεις που προέκυψαν από την ομάδα εργασίας για τα πολιτικά αδικήματα, καθώς και οι όροι της αναστολής του ένοπλου αγώνα εκ μέρους του ANC. Βάσει της συμφωνίας, το ANC δεσμευόταν να μην εξαπολύσει επιθέσεις, να μην δημιουργήσει υπόγειες δομές, να μην προβαίνει σε απειλές ή υποκίνηση βίας, να μην διεισδύσει ανθρώπους και υλικό στη χώρα ή να εκπαιδεύσει άτομα για ένοπλη δράση.

Ωστόσο, οι διμερείς διαπραγματεύσεις δεν κρίθηκαν επαρκώς αντιπροσωπευτικές ώστε να προχωρήσουν στην πλήρη μετάβαση στη δημοκρατία. Αν και το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) ήταν το μεγαλύτερο από τα πολιτικά κόμματα της αντιπολίτευσης, στο εσωτερικό του συνυπήρχαν διάφορες τάσεις. Μαζί με το ANC, το κίνημα κατά του apartheid περιλάμβανε επίσης διάφορες άλλες πολιτικές ομάδες, ορισμένες εκ των οποίων αντιτάχθηκαν στις διαπραγματεύσεις. Διάφορες πολιτικές ομάδες υπήρχαν επίσης εντός του λευκού πληθυσμού–ομάδες που κυμαίνονταν από αντίπαλοι της διαπραγμάτευσης έως υπέρμαχοι της πλήρους ισότητας. Ταυτόχρονα, πολλά κόμματα, με σημαντικότερο το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP), συστάθηκαν για να προωθήσουν τα συμφέροντα συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων ή τοπικών κυβερνήσεων. Παρόλα αυτά, το ANC και το NP διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις, καθώς χωρίς τη μεταξύ τους συναίνεση δεν θα μπορούσε να υπάρξει καμία προοπτική για ουσιαστική συμφωνία και πολιτική μετάβαση.

Υπό το πρίσμα της συνεχιζόμενης – και σε πολλές περιπτώσεις αυξανόμενης – βίας κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η πολυκομματική διαδικασία χωρίστηκε σε δύο διακριτά επίπεδα: ένα για τη καθιέρωση μηχανισμών πρόληψης της βίας και το ένα δεύτερο για τη διαπραγμάτευση του νέου συνταγματικού πλαισίου.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΑΣ: ΕΘΝΙΚΗ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ (NPA)

Το κίνημα κατά του apartheid υπήρξε, σε μεγάλο βαθμό, μη βίαιο για μεγάλο μέρος του εικοστού αιώνα. Ωστόσο, κατά τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησαν ένοπλες ενέργειες με στόχο την εξαναγκασμό της κυβέρνησης να εγκαταλείψει τις πολιτικές της, γεγονός που προκάλεσε βίαιες αντιδράσεις από τις κρατικές δυνάμεις ασφαλείας. Ελλείπει μηχανισμών και μέσων για την αντιμετώπιση των πολιτικών συγκρούσεων, η ένταση και η εχθρότητα κλιμακώθηκαν σε βίαιες συγκρούσεις. Η πολιτική βία έφτασε σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα την περίοδο 1985–1991, με τους θανάτους να αυξάνονται κατά 307%. Μέχρι το 1990, η ανησυχία μεταξύ των Νοτιοαφρικανών ήταν έντονη ότι η βία θα μπορούσε να εκτροχιάσει τις συνταγματικές διαπραγματεύσεις. Αντιμέτωπα με αυτή την κρίση, τα πολιτικά κόμματα της Νότιας Αφρικής διαπραγματεύτηκαν την **Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία (NPA)** του 1991, η οποία είχε στόχο την πρόληψη της βίας. Για την υλοποίησή της, συστάθηκε ένα δίκτυο δομών σε ολόκληρη τη χώρα που στόχευε στην αντιμετώπιση της βίας, είτε αυτή προερχόταν από πολιτικά κόμματα είτε από τις δυνάμεις ασφαλείας.

Εθνική Συνέλευση για την Ειρήνη: Οι Διαμεσολαβητές και η Διαδικασία

Η πρώτη σημαντική πρωτοβουλία προήλθε από τις εκκλησίες, όταν τον Νοέμβριο του 1990 πραγματοποιήθηκε μια εθνική διάσκεψη ορόσημο με τη συμμετοχή όλων των χριστιανικών οργανώσεων εκτός από δύο. Οι συμμετέχοντες ενέκριναν τη Δήλωση του Rustenburg με την οποία

καταδικάστηκε το απαρτχάιντ και διατυπώθηκε έκκληση για τη δημιουργία ενός δημοκρατικού συντάγματος και μιας δικαιότερης κατανομής του πλούτου. Παράλληλα, αποφασίστηκε η σύγκληση μιας διάσκεψης για την ειρήνη. Το Νοτιοαφρικανικό Συμβούλιο Εκκλησιών (SACC) δεν μπόρεσε ωστόσο να συγκαλέσει τη διάσκεψη τον Μάρτιο του 1991 λόγω της αντίθεσης του Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα IFP, το οποίο θεωρούσε ότι το SACC ήταν ευθυγραμμισμένο με το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC).

Παράλληλα με την εκκλησιαστική πρωτοβουλία, μεγάλες επιχειρήσεις συγκρότησαν το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (*Consultative Business Movement - CBM*). Ως αποτέλεσμα μιας σειράς ιδιωτικών συναντήσεων με ηγετικές προσωπικότητες, το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (CBM) κατέστη αξιόπιστο ως πιθανός φορέας διευκόλυνσης των διαπραγματεύσεων τόσο για την επίτευξη της Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας (NPA) όσο και για τις διαπραγματεύσεις για το νέο σύνταγμα. Μετά από αυξανόμενες πιέσεις για την αντιμετώπιση της πολιτικής βίας, ο Πρόεδρος Ντε Κλέρκ ανακοίνωσε την πραγματοποίηση Συνόδου Κορυφής για την Ειρήνη για τα τέλη Μαΐου 1991. Ενώ το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) χαιρέτισε την πρωτοβουλία, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και άλλοι την απέρριψαν ως προπαγανδιστική κίνηση, υποστηρίζοντας ότι η κυβέρνηση δεν είχε την απαραίτητη αξιοπιστία για να ηγηθεί μιας τέτοιας διαδικασίας. Για να προχωρήσει η διαδικασία, το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (CBM) και ανώτεροι εκκλησιαστικοί ηγέτες αποφάσισαν να αναλάβουν δράση. Συγκάλεσαν έκτακτη συνεδρίαση, προσκαλώντας επικεφαλής άλλων σημαντικών επιχειρηματικών ενώσεων, καθώς και της COSATU (Κογκρέσο των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Νοτίου Αφρικής). Μέσα από παρασκηνιακές διαβουλεύσεις με βασικούς πολιτικούς παράγοντες, διαμορφώθηκε σταδιακά μια συναίνεση που επέτρεψε η κυβερνητική σύνοδος κορυφής να επαναπροσδιοριστεί και να παρουσιαστεί ως ανεξάρτητη πρωτοβουλία.

Το Νοτιοαφρικανικό Συμβούλιο Εκκλησιών (SACC), το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και ορισμένοι άλλοι δεν συμμετείχαν στη Σύνοδο Κορυφής, ωστόσο οι αντιπρόσωποι εξέφρασαν τις απόψεις τους σχετικά με τα αίτια της βίας και πρότειναν λύσεις για τον τερματισμό της. Η διάσκεψη όρισε τον Louw Alberts ως συντονιστή μιας δεύτερης διάσκεψης για την ειρήνη. Στο πλαίσιο των καθηκόντων του, του ανατέθηκε να συγκροτήσει μια «Επιτροπή Διευκόλυνσης», η οποία θα μπορούσε να συγκαλέσει μια πιο αντιπροσωπευτική συνάντηση. Τελικά, συγκροτήθηκε μια επιτροπή 13 μελών αποτελούμενη από εκπροσώπους της εκκλησίας και της επιχειρηματικής κοινότητας με εκ περιτροπής προεδρία. Η επιτροπή έκρινε ότι οι ανώτεροι πολιτικοί ηγέτες δεν έπρεπε να διαπραγματευτούν απευθείας, καθώς θα ήταν δύσκολο να προβούν στις απαραίτητες παραχωρήσεις για την επίτευξη συμφωνίας. Αντ' αυτού, προτάθηκε η συμμετοχή εκπρόσωπων χαμηλότερης βαθμίδας σε ένα φόρουμ μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, όπου θα μπορούσε να οικοδομηθεί συναίνεση. Οι διαμεσολαβητές θα είχαν τον ρόλο να συμβουλευόνταν τα κύρια κόμματα, να συντονίζουν τις προσπάθειες και να εντοπίζουν κοινά αποδεκτές προτάσεις. Στα τέλη Ιουνίου πραγματοποιήθηκε μια διακριτική προπαρασκευαστική συνάντηση της επιτροπής. Περίπου 120 αντιπρόσωποι ορίστηκαν από όλα τα πολιτικά κόμματα, με εξαίρεση τρία ακροδεξιά λευκά κόμματα. Ήταν μια ιστορική στιγμή: για πρώτη φορά, το Εθνικό Κόμμα (NP), το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) συναντήθηκαν για να συζητήσουν το ζήτημα της πολιτικής βίας. Εξίσου σημαντική ήταν η συμμετοχή του PAC (Παν-αφρικανικού Κογκρέσου) σε ένα φόρουμ στο οποίο εκπροσωπήθηκε επίσης η κυβέρνηση.

Μετά από συζητήσεις σχετικά με τα αίτια της βίας και τις πιθανές λύσεις, οι συμμετέχοντες συμφώνησαν στην σύσταση μιας προπαρασκευαστικής επιτροπής και στη συγκρότηση ομάδων εργασίας για τη διατύπωση και διαμόρφωση προτάσεων. Η προπαρασκευαστική επιτροπή προέκυψε με την προσθήκη εννέα μελών – τριών από το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC), τριών από το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) και τριών από το Εθνικό Κόμμα (NP) – στην υφιστάμενη μη-κομματική επιτροπή διευκόλυνσης. Η

επιτροπή αυτή συνέστησε πέντε διακριτές θεματικές ομάδες εργασίας, για διαμόρφωση προτάσεων στα εξής βασικά ζητήματα: α) κώδικας δεοντολογίας για τα πολιτικά κόμματα· β) κώδικας δεοντολογίας για τις δυνάμεις ασφαλείας· γ) κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη· δ) εφαρμογή και παρακολούθηση των συμφωνιών· και ε) διαδικασία, γραμματειακή υποστήριξη και μέσα ενημέρωσης. Κάθε ομάδα εργασίας αποτελούνταν από τρεις εκπροσώπους της κυβέρνησης, του ANC και του IFP, καθώς και από έναν εκπρόσωπο θρησκευτικής οργάνωσης και έναν εκπρόσωπο του επιχειρηματικού τομέα. Τη διοικητική υποστήριξη παρείχε το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (CBM).

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1991 πραγματοποιήθηκε Εθνική Συνέλευση για την Ειρήνη, κατόπιν διαβουλεύσεων, διαπραγματεύσεων και επεξεργασίας σχεδίων συμφωνίας. Επρόκειτο για μια ιστορική στιγμή, καθώς για πρώτη φορά βρέθηκαν υπό την ίδια στέγη ανώτατοι πολιτικοί ηγέτες, καθώς και εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών, των εκκλησιών και του επιχειρηματικού κόσμου. Τα επιμέρους σχέδια συμφωνίας ενοποιήθηκαν και κατέληξαν στη συγκρότηση της **Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας (NPA)**, η οποία υπογράφηκε από 27 εκπροσώπους πολιτικών κομμάτων, συνδικαλιστικών οργανώσεων και της κυβέρνησης. Ωστόσο, η Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία δεν έτυχε καθολικής αποδοχής, καθώς ορισμένα βασικά μέρη που διατηρούσαν πιο ριζοσπαστικές θέσεις, αρνήθηκαν να την υπογράψουν. Αφενός, το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC) και η Οργάνωση του Λαού της Αζανίας (AZAPO) απέρριψαν τη συμφωνία, δηλώνοντας ότι δεν θα συμμετείχαν σε οποιαδήποτε διαδικασία στην οποία εμπλεκόταν η κυβέρνηση. Από την άλλη πλευρά, το Συντηρητικό Κόμμα (CP), το ακροδεξιό Κίνημα Αντίστασης των Αφρικάνερς (AWB) και το κόμμα *Herstigte Nasionale* ούτε συμμετείχαν ούτε υπέγραψαν. Τρεις από τις κυβερνήσεις των «homelands» των λεγόμενων Μπαντουστάν αρνήθηκαν επίσης να υπογράψουν· η κυβέρνηση του Ciskei υπέγραψε αρχικά, αλλά αργότερα αποσύρθηκε από τη διαδικασία εφαρμογής. Παρά τις επιμέρους διαφωνίες, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων φορέων δεσμεύτηκε στην εφαρμογή της Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας, σηματοδοτώντας ένα σημαντικό βήμα προς την ειρήνευση και τον πολιτικό διάλογο στη Νότια Αφρική.

Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία NPA: Στόχοι και Αρχές

Η Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία (NPA) καθιέρωσε το πρώτο οργανωμένο σύστημα ειρήνευσης και διατήρησης της ειρήνης στη Νότια Αφρική. Παρά το γεγονός ότι η συμφωνία υπογράφηκε από πολιτικά κόμματα, η ευθύνη για πολλά περιστατικά πολιτικής βίας εξακολουθούσε να αποδίδεται σε αυτά. Βάσει της συμφωνίας, κάθε υπογράφων όφειλε να διασφαλίζει την τήρηση του κώδικα δεοντολογίας και να παρακολουθεί τη συμπεριφορά των άλλων. Τα πολιτικά κόμματα και οι οργανώσεις δεσμεύονταν να καταδικάζουν δημόσια τη βία, να απέχουν από κάθε μορφή υποκίνησης ή χρήσης βίας και να συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές. Οι δυνάμεις ασφαλείας, και κυρίως η αστυνομία, υπόκειντο σε ειδικούς κανόνες και σαφείς κατευθυντήριες γραμμές.

Η συμφωνία θεμελιώθηκε σε αρχές όπως η χρηστή διακυβέρνηση, η αμοιβαία ευθύνη, η λογοδοσία, καθώς και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών: της συνείδησης, της πίστης, της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης, της ελεύθερης συνάθροισης, της διακίνησης και της ειρηνικής πολιτικής δράσης. Σε μια χώρα με ιστορικό καταπίεσης και μισαλλοδοξίας, οι δεσμεύσεις αυτές είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα. Η φτώχεια αναγνωρίστηκε ως βασικός παράγοντας που ενίσχυε την ακραία βία, ειδικά σε συνθήκες οξείας πολιτικής αντιπαράθεσης. Ως απάντηση, η Συμφωνία NPA περιλάμβανε προβλέψεις για την κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση, ώστε να στηρίξει τις πληγείσες κοινότητες και να διασφαλίσει τη συμμετοχή τους στη διαδικασία ειρήνευσης. Τόνιζε, επίσης, την ανάγκη για άμεση αποκατάσταση ή ανασυγκρότηση των περιοχών που είχαν πληγεί από τη βία.

NPA: Δομές

Η Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία (NPA) θέσπισε μηχανισμούς υλοποίησης για πρόληψη της βίας, οι οποίοι λειτούργησαν σε **εθνικό, περιφερειακό** και **τοπικό** επίπεδο. Οι δομές αυτές χρηματοδοτήθηκαν κυρίως από τον εθνικό προϋπολογισμό, με συμπληρωματική στήριξη από τον ιδιωτικό τομέα και διεθνείς οργανισμούς αναπτυξιακής βοήθειας. Αρχικά, τη διαχείριση του προϋπολογισμού είχε αναλάβει το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ωστόσο, το 1993, λόγω γραφειοκρατικών καθυστερήσεων και της αύξησης του κυβερνητικού ελέγχου, η αρμοδιότητα μεταφέρθηκε στη Εθνική Γραμματεία Ειρήνης (National Peace Secretariat).

ΔΟΜΕΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο πλαίσιο της Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας (NPA), συγκροτήθηκε μια **Εθνική Ειρηνευτική Επιτροπή** (National Peace Committee NPC), αποτελούμενη από 60 μέλη —εκπροσώπους όλων των υπογραφόντων μερών και της προπαρασκευαστικής επιτροπής. Η επιτροπή λειτουργούσε με βάση τη συναίνεση και είχε συμπροέδρους τον επίσκοπο Stanley Mogoba και τον επιχειρηματία John Hall. Η αποστολή της NPC ήταν τριπλή:

1. να επιβλέπει την εφαρμογή της Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας·
2. να αντιμετωπίζει πολιτικά εμπόδια που επηρέαζαν την υλοποίησή της· και
3. να παρακολουθεί τη συμμόρφωση των πολιτικών κομμάτων με τους κώδικες δεοντολογίας.

Για την υποστήριξή της, συστάθηκε η **Εθνική Γραμματεία Ειρήνης** (National Peace Secretariat NPS), με επικεφαλής τον Anthonie Gildenhuys. Πέρα από την εκτέλεση των αποφάσεων της Επιτροπής (NPC), η Γραμματεία είχε την ευθύνη για την ίδρυση και τον συντονισμό των ειρηνευτικών επιτροπών σε περιφερειακό επίπεδο. Η επταμελής Γραμματεία απαρτιζόταν από: έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, έναν εκπρόσωπο του δικηγορικού επαγγέλματος, και πέντε εκπροσώπους από τα πολιτικά κόμματα. Και αυτή η δομή λειτουργούσε βάσει συναίνεσης.

Σε εθνικό επίπεδο συστάθηκε επίσης μια ανεξάρτητη πενταμελής **Εξεταστική Επιτροπή** – γνωστή και ως Επιτροπή Goldstone – με σκοπό να διερευνήσει τις αιτίες της πολιτικής βίας, να εντοπίσει τους υπεύθυνους και να προτείνει λύσεις. Στην επιτροπή συμμετείχαν διακεκριμένα μέλη του δικαστικού σώματος και της νομικής κοινότητας, υπό την ηγεσία του Δικαστή Richard Goldstone. Η επιτροπή δεν περιορίστηκε στη διερεύνηση παλαιότερων γεγονότων, αλλά εξέταζε και καταστάσεις με δυνητικό κίνδυνο βίας, όπως οι επερχόμενες εκλογές ή οι δημόσιες διαδηλώσεις. Τέλος, συστάθηκε και ένα Αστυνομικό Συμβούλιο, με στόχο τη βελτίωση της αστυνόμευσης και την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ αστυνομίας και κοινότητας.

ΔΟΜΕΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Συμπληρώνοντας τις εθνικές δομές της Συμφωνίας NPA, συστάθηκαν έντεκα **Περιφερειακές Επιτροπές Ειρήνης** (Regional Peace Committees RPC) σε διάφορες περιοχές της χώρας. Εξαιρέθηκαν τα τέσσερα ανεξάρτητα homelands/Μπαντουστάν, τα οποία δεν είχαν υπογράψει τη συμφωνία. Κάθε επιτροπή απαρτιζόταν από εκπροσώπους πολιτικών και θρησκευτικών ομάδων, συνδικαλιστικών οργανώσεων, επιχειρηματικών φορέων, τοπικών αρχών, δυνάμεων ασφαλείας, καθώς και άλλων σχετικών οργανισμών. Ο ρόλος τους ήταν να συμβάλλουν στην πρόληψη της βίας σε περιφερειακό επίπεδο, αξιοποιώντας μέσα όπως η διαμεσολάβηση, η παρακολούθηση και η διευκόλυνση προληπτικής δράσης.

Όπως και στις εθνικές δομές, οι αποφάσεις τους λαμβάνονταν με συναίνεση. Στο πλαίσιο των καθηκόντων τους:

1. ενημέρωναν τις εθνικές αρχές για τα αίτια της βίας,
2. συντόνιζαν τις πρωτοβουλίες σε περιφερειακό επίπεδο, και
3. στήριζαν τις τοπικές επιτροπές στην εφαρμογή μέτρων πρόληψης.

Παράλληλα, σε κάθε περιφέρεια διορίζονταν Αστυνομικοί Εισηγητές (Police Reporting Officers) από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, βάσει υποδείξεων του Δικηγορικού Συλλόγου. Οι εισηγητές αυτοί ήταν υπεύθυνοι για τη διερεύνηση καταγγελιών περί ανάρμοστης αστυνομικής συμπεριφοράς και για την εποπτεία της Μονάδας Διερεύνησης Καταγγελιών.

ΔΟΜΕΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Σε κάθε περιοχή της χώρας συστάθηκαν επίσης **Τοπικές Επιτροπές Ειρήνης** (Local Peace Committees – LPCs), οι οποίες τελικά ξεπέρασαν τις 260 σε αριθμό. Κάθε Τοπική επιτροπή σχεδιάστηκε με τρόπο που να αντικατοπτρίζει τη σύνθεση της τοπικής κοινότητας, να περιλαμβάνει εκπροσώπους των βασικών ενδιαφερόμενων μερών και να υπάγεται στη σχετική Περιφερειακή Επιτροπή Ειρήνης. Κύρια αποστολή των Τοπικών Επιτροπών ήταν

1. η ενίσχυση της εμπιστοσύνης,
2. η προώθηση της συμφιλίωσης
3. και η διαμεσολάβηση σε τοπικές συγκρούσεις.

Το έργο τους περιλάμβανε επίσης:

4. την προώθηση της συμμόρφωσης με τις συμφωνίες,
5. τη σύνδεση με την τοπική αστυνομία και το δικαστικό σύστημα, και
6. την υλοποίηση περιφερειακών και εθνικών πρωτοβουλιών.

Μέσα από την λειτουργία των Τοπικών Επιτροπών, τα μέλη είχαν αποκτήσει εμπειρία στην επίλυση συγκρούσεων, στη διευκόλυνση συνεδριάσεων και στις διαπραγματευτικές διαδικασίες. Αρκετές περιοχές διέθεταν επίσης ειδικούς Ειρηνοδίκες, με αρμοδιότητα να διεξάγουν ανεξάρτητες έρευνες σχετικά με περιστατικά βίας. Παράλληλα, σε τοπικό επίπεδο, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, σε συνεργασία με τον δικηγορικό κλάδο, συγκρότησε Ειδικά Ποινικά Δικαστήρια, με στόχο την ταχεία και αποτελεσματική εκδίκαση υποθέσεων που δεν εμπίπταν στη δικαιοδοσία των υφιστάμενων δικαστηρίων. Τα δικαστήρια αυτά λειτούργησαν βάσει ειδικών κανονισμών.

Η Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία & οι Συνταγματικές Διαπραγματεύσεις

Αν και στόχος της ήταν κυρίως ο τερματισμός της βίας, η Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία (NPA) διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο και στην πορεία προς τις συνταγματικές διαπραγματεύσεις. Κατά τις περιόδους όπου οι διαπραγματεύσεις για το νέο σύνταγμα βρίσκονταν σε αδιέξοδο ή προσωρινή αναστολή, οι δομές της συμφωνίας NPA παρέμεναν ενεργές, διατηρώντας έναν ανοιχτό διάυλο επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Η συμμετοχή κοινών εκπροσώπων τόσο στις διαδικασίες της NPA όσο και στις συνταγματικές συνομιλίες ενίσχυσε τη συνέχεια και τη συνεργασία ανάμεσα στα μέρη. Μέσα από τη λειτουργία της NPA καλλιεργήθηκαν σχέσεις εμπιστοσύνης, ενώ οι

μέθοδοι επίλυσης διαφορών που προτάθηκαν και αναδείχθηκαν από τους επιχειρηματικούς και εκκλησιαστικούς κύκλους αποτέλεσαν πολύτιμα εργαλεία στις μεταγενέστερες διαπραγματεύσεις. Τέλος, οι εθνικές δομές πρόληψης πολιτικής βίας που καθιερώθηκαν στο πλαίσιο της Εθνικής Ειρηνευτικής Συμφωνίας NPA, συνέβαλαν καθοριστικά στη διατήρηση της σταθερότητας της χώρας κατά την κρίσιμη περίοδο των συνταγματικών διαπραγματεύσεων.

Αποτυχία ξανά, αποτυχία καλύτερη: Συνέλευση για μια Δημοκρατική Νότια Αφρική (CODESA) I και II

Από την αρχή της διαπραγματευτικής διαδικασίας, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) υποστήριξε ότι το νέο σύνταγμα θα έπρεπε να συνταχθεί από εκλεγμένη συντακτική συνέλευση. Το επιχείρημά του ήταν ότι ένα δημοκρατικό κράτος μπορεί να οικοδομηθεί μόνο πάνω σε μια δημοκρατική, χωρίς αποκλεισμούς βάση, και ότι το σύνταγμα του πρέπει να συνταχθεί από τον λαό μέσω των εκλεγμένων αντιπροσώπων του. Αντίθετα, το Εθνικό Κόμμα, μαζί με άλλα μικρότερα κόμματα που εκπροσωπούσαν μειονοτικές ομάδες, εξέφρασε την ανησυχία ότι μια εκλεγμένη συνέλευση θα υπονόμει τον σκοπό των διαπραγματεύσεων, οδηγώντας σε κανόνα πλειοψηφίας χωρίς συνταγματικές εγγυήσεις. Τα κόμματα αυτά πρότειναν ένα πολυκομματικό φόρουμ, στο οποίο όλα τα πολιτικά κόμματα θα κατέληγαν σε συμφωνία με συναίνεση για ένα νέο σύνταγμα, το οποίο στη συνέχεια θα εγκρινόταν μέσω δημοψηφίσματος. Η διαφωνία αυτή τελικά επιλύθηκε με την απόφαση να διεξαχθεί πολυκομματική διάσκεψη, όπου όλα τα κόμματα — ανεξαρτήτως μεγέθους — θα εκπροσωπούσαν ισότιμα για τον καθορισμό των θεμελιωδών αρχών του συντάγματος και της δομής μιας μεταβατικής κυβέρνησης. Η μεταβατική αυτή κυβέρνηση θα εκλεγόταν με σαφή εντολή να διαπραγματευτεί το τελικό σύνταγμα. Η πρώτη αυτή πολυκομματική διάσκεψη για τη συνταγματική μετάβαση της χώρας έγινε γνωστή ως «Συνέλευση για μια Δημοκρατική Νότια Αφρική» (CODESA)

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ CODESA

Στα τέλη Νοεμβρίου 1991 πραγματοποιήθηκε μια προπαρασκευαστική παν-κομματική συνεδρίαση, με τη συμμετοχή των περισσότερων πολιτικών κομμάτων και των κυβερνήσεων των ανεξάρτητων homelands/Μπαντουςτάν. Σκοπός της συνεδρίασης ήταν ο καθορισμός της δομής και των μεθόδων εργασίας της επερχόμενης Συνέλευσης CODESA. Η συνεδρίαση τελούσε υπό την προεδρία δύο ανώτερων δικαστών. Οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ως προς (α) την ημερήσια διάταξη, (β) τη σύσταση συντονιστικής επιτροπής που θα επικουρούσε και θα υποστήριζε τη λειτουργία της Συνέλευσης, και (γ) τους διεθνείς παρατηρητές που θα έπρεπε να προσκληθούν, μεταξύ των οποίων τα Ηνωμένα Έθνη, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας, το Κίνημα των Αδεσμεύτων, η Κοινοπολιτεία και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Επιπλέον, συμφωνήθηκε ότι η Συνέλευση CODESA θα ασχολούνταν με τα εξής βασικά θέματα: (α) τις συνταγματικές αρχές, (β) τη διαδικασία κατάρτισης του συντάγματος, και (γ) τις μεταβατικές ρυθμίσεις.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΚΟΥΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

Ως γενικός κανόνας, οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν βάσει συναίνεσης. Σε περιπτώσεις όπου αυτό δεν ήταν εφικτό, εφαρμόστηκε ο μηχανισμός της **επαρκούς συναίνεσης**: δηλαδή η συναίνεση έπρεπε να επιδιώκεται, αλλά αν δεν μπορούσε να επιτευχθεί, θα αξιολογούνταν κατά πόσο υπήρχε επαρκής συμφωνία για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων. Στην πράξη, η «επαρκής συναίνεση» σήμαινε κυρίως συναίνεση μεταξύ του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC) και του Εθνικού Κόμματος (NP). Τα περισσότερα μικρότερα κόμματα μπορούσαν να πεισθούν υπό την επιρροή αυτών. Παράλληλα με την επίσημη διαδικασία, υπήρχαν και διμερείς διαβουλεύσεις στο παρασκήνιο, οι οποίες συνέβαλαν στην προώθηση της διαδικασίας. Ωστόσο, αρκετά κόμματα —ιδίως το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) και το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC)— διαφώνησαν με την αρχή αυτή και αμφισβήτησαν την εφαρμογή της. Παρά τις αντιρρήσεις, ο μηχανισμός αυτός ενίσχυσε τον ρόλο των μετριοπαθών κομμάτων, δίνοντάς τους κίνητρο να επιδιώξουν συμφωνία απέναντι στις πιέσεις που προέρχονταν από πιο ακραίες πολιτικές δυνάμεις.

CODESA I: ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η πρώτη σύνοδος ολομέλειας της CODESA πραγματοποιήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 1991, με τη συμμετοχή 238 αντιπροσώπων από 19 πολιτικά κόμματα και σχεδόν 1.000 διεθνών παρατηρητών. Τα μέρη που συμμετείχαν στην CODESA ήταν τα εξής: Η κυβέρνηση, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC), το Εθνικό Κόμμα NP (που εκπροσωπείτο χωριστά από την κυβέρνηση, αν και με πανομοιότυπες απόψεις), το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα IFP (ενώ ο ίδιος ο Μπουτελέζι είχε μποϋκοτάρει τις συνόδους), το Κομμουνιστικό Κόμμα Νότιας Αφρικής (SACP), το Δημοκρατικό Κόμμα, το Κόμμα Dikwankwetla, το Εθνικό Κίνημα Inyandza, το κόμμα Intando Yesizwe, το Εργατικό Κόμμα, το Ινδικό Κογκρέσο των Transvaal και Natal, το Εθνικό Λαϊκό Κόμμα, η Αλληλεγγύη, το Ενωμένο Λαϊκό Μέτωπο, το Προοδευτικό Κόμμα Ximoko· και οι τοπικές κυβερνήσεις των Μπαντουστάν Transkei, Bophuthatswana, Venda και Ciskei. Ενώ συμμετείχαν τα περισσότερα πολιτικά κόμματα, ορισμένες οργανώσεις τόσο στην αριστερή πλευρά (όπως το Παναφρικανικό Κογκρέσο PAC και η AZAPO) όσο και στην ακροδεξιά πλευρά (όπως το Συντηρητικό Κόμμα CP και το κόμμα Herstigte Nasionale) αρνήθηκαν να παραστούν. Η COSATU (Κογκρέσο των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Νοτίου Αφρικής) υπέβαλε αίτηση συμμετοχής στην CODESA, αλλά απορρίφθηκε.

Στο πλαίσιο της συνόδου, οι αντιπρόσωποι εξέδωσαν Δήλωση Προθέσεων, η οποία καθόριζε τις βασικές αρχές βάσει των οποίων θα διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις. Ως εκ τούτου, συμφωνήθηκε ότι:

- α) Η Νότια Αφρική θα είναι ένα ενωμένο, δημοκρατικό, μη φυλετικό και μη σεξιστικό κράτος·
- β) Το Σύνταγμα θα αποτελεί τον ανώτατο νόμο της χώρας και θα προστατεύεται από ανεξάρτητο, αμερόληπτο και μη φυλετικό δικαστικό σώμα.
- γ) Θα εγκαθιδρυθεί πολυκομματική δημοκρατία, με πλήρες δικαίωμα σύστασης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα, καθώς και τακτικές εκλογές με βάση την καθολική ψηφοφορία ενηλίκων, μέσω συστήματος αναλογικής εκπροσώπησης.
- δ) Όλοι οι πολίτες θα απολαμβάνουν οικουμενικά αναγνωρισμένα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες, συμπεριλαμβανομένης της θρησκευτικής ελευθερίας, της ελευθερίας του

λόγου και του συνέρχεσθαι. Τα δικαιώματα αυτά θα κατοχυρώνονται μέσω νομικά δεσμευτικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων και ενός νομικού συστήματος που εγγυάται την ισότητα όλων ενώπιον του νόμου.

ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ CODESA I

Κατά την πρώτη σύνοδο της ολομέλειας συγκροτήθηκαν πέντε Ομάδες Εργασίας, καθεμία επιφορτισμένη με την επεξεργασία κρίσιμων θεμάτων που αφορούσαν τη μετάβαση της χώρας. Παράλληλα, θεσπίστηκε μία Επιτροπή Διαχείρισης, η οποία είχε την ευθύνη της εποπτείας και του συντονισμού της όλης διαδικασίας. Για τη συνέχιση των εργασιών, είχε προγραμματιστεί και δεύτερη σύνοδος ολομέλειας για τον Μάρτιο του 1992. Στην Επιτροπή Διαχείρισης συμμετείχε ένας εκπρόσωπος και ένας σύμβουλος από κάθε συμμετέχον μέρος, ενώ η λειτουργία της υποστηριζόταν από Ειδική Γραμματεία και μία Επιτροπή Καθημερινής Διαχείρισης. Το απαραίτητο διοικητικό προσωπικό προερχόταν από το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (CBM) και το Υπουργείο Συνταγματικής Ανάπτυξης. Προκειμένου να εξεταστούν ειδικά ζητήματα, συγκροτήθηκαν υποεπιτροπές· μία εξ αυτών εξέτασε την εκπροσώπηση των παραδοσιακών ηγετών και άλλων φορέων που επιδίωκαν συμμετοχή, ενώ μία δεύτερη ασχολήθηκε με ζητήματα φύλου.

Σε κάθε ομάδα εργασίας, κάθε πλευρά όριζε δύο αντιπροσώπους και δύο συμβούλους. Οι πέντε ομάδες εργασίας ανέλαβαν τα εξής ζητήματα: (1) τη δημιουργία κλίματος για ελεύθερη πολιτική δραστηριότητα, (2) τις συνταγματικές αρχές, (3) τις μεταβατικές ρυθμίσεις, (4) το μέλλον των ανεξαρτήτων Μπαντουστάν, και (5) το χρονοδιάγραμμα και την υλοποίηση της διαδικασίας. Οι ομάδες συνεδρίαζαν δύο φορές την εβδομάδα, με τη διευθύνουσα επιτροπή κάθε ομάδας υπεύθυνη για τη διαχείριση της ημερήσιας διάταξης και του προγράμματος εργασιών. Συντάσσονταν ενδιάμεσες εκθέσεις, οι οποίες υποβάλλονταν στην Επιτροπή Διαχείρισης· αυτή με τη σειρά της παρουσίαζε τις συμφωνημένες προτάσεις στην ολομέλεια της CODESA για έγκριση και επικύρωση. Με την πάροδο του χρόνου, η CODESA εξελίχθηκε σε ένα σημαντικό φόρουμ πολιτικού διαλόγου, στο οποίο οι διαπραγματευτές ανέπτυξαν ισχυρές διασυνδέσεις και σχέσεις εμπιστοσύνης.

CODESA II ΚΑΙ ΔΙΑΛΥΣΗ

Η διαδικασία της CODESA δέχθηκε κριτική για διάφορους λόγους. Αν και το κοινό κλήθηκε να υποβάλει προτάσεις στις ομάδες εργασίας για τις συνταγματικές αρχές, δεν υπήρξε οργανωμένη προσπάθεια ενημέρωσης, ούτε διαβουλεύσεις με βασικά ενδιαφερόμενα μέρη που διέθεταν επιρροή σε κρίσιμα ζητήματα. Η έλλειψη διαφάνειας επικρίθηκε και από αρκετούς συμμετέχοντες και οι διαπραγματευτές κατέρρευσαν προτού να δημοσιοποιηθούν επαρκώς στα μέσα ενημέρωσης. Παράλληλα, εκφράστηκαν επιφυλάξεις για την ίδια τη δομή των συνομιλιών. Διατυπώθηκε η άποψη ότι η διαμόρφωση μιας ενιαίας και συνεκτικής δέσμης συμφωνιών μέσα από επιμέρους ομάδες εργασίας ήταν ιδιαίτερα απαιτητική· η πρόοδος σε μία ομάδα και η στασιμότητα ή αποτυχία σε κάποια άλλη επιβάρυναν ολόκληρη τη διαδικασία — ιδίως επειδή δεν είχαν προβλεφθεί μηχανισμοί για την υπέρβαση αδιεξόδων.

Προβλήματα παρατηρήθηκαν και στον τρόπο λειτουργίας των ομάδων. Κάθε ομάδα εργασίας απαρτιζόταν από περίπου 80 άτομα, ενώ κάθε μέρος παρουσίαζε τη θέση του γραπτώς και προφορικά για κάθε θέμα, γεγονός που κατέστησε τη διαδικασία ιδιαίτερα χρονοβόρα και συχνά

αναποτελεσματική. Το μοντέλο αυτό ενθάρρυνε περισσότερο τη διαπραγμάτευση επί θέσεων, που αποδείχθηκε αντιπαραγωγικό. Παράλληλα, αν και όλα τα μέρη εκπροσωπούνταν στην Επιτροπή Διαχείρισης, δεν υπήρξε συστηματική ενθάρρυνση για την επίτευξη συγκλίσεων.

Μέχρι τον Μάρτιο του 1992, οι ομάδες εργασίας δεν είχαν σημειώσει ουσιαστική πρόοδο. Την ίδια περίοδο, το Εθνικό Κόμμα δεχόταν έντονες πιέσεις από τους συντηρητικούς, που το κατηγορούσαν ότι δεν εκπροσωπούσε πλέον τη βούληση των λευκών ψηφοφόρων. Σε απάντηση, ο De Klerk προκήρυξε δημοψήφισμα, προκειμένου να επιβεβαιώσει το επίπεδο στήριξης της λευκής κοινότητας προς την πορεία των διαπραγματεύσεων. Το αποτέλεσμα ήταν καθοριστικό: το Εθνικό Κόμμα πέτυχε μια συντριπτική νίκη, που ενίσχυσε σημαντικά τη διαπραγματευτική του θέση και νομιμοποίησε την επιλογή μιας πολιτικής διευθέτησης μέσω διαπραγμάτευσης. Επανερχόμενο στη διαδικασία με ανανεωμένη νομιμοποίηση, το Εθνικό Κόμμα εμφανίστηκε αποφασισμένο να φρενάρει τις πιέσεις του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC) για συγκρότηση προσωρινής κυβέρνησης. Στο μεταξύ, είχε ήδη προγραμματιστεί νέα σύνοδος ολομέλειας για τις 15–16 Μαΐου, με στόχο την επικύρωση των συμφωνιών που είχαν επιτευχθεί για τη μετάβαση στην επόμενη φάση.

Ωστόσο, δεν επιτεύχθηκε συναίνεση μεταξύ των μερών όσον αφορά τις προσωρινές ρυθμίσεις διακυβέρνησης και τις αρχές για τη δημιουργία της πολιτικής δομής. Κατ' αρχήν, συμφώνησαν ότι θα σχηματιζόταν προσωρινή κυβέρνηση και ότι μια συνέλευση θα εκπονούσε ένα προσωρινό σύνταγμα. Ωστόσο, προέκυψαν διαφωνίες όσον αφορά τον αριθμό των ψήφων που απαιτούνταν για την έγκριση του συντάγματος και το κατά πόσον θα ήταν αναγκαίο ή χρήσιμο ένα πρόσθετο κοινοβουλευτικό σώμα. Το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) εξέφρασε την ανησυχία του για το ενδεχόμενο το προσωρινό σύνταγμα να καταστεί μόνιμο. Από την άλλη πλευρά, το Εθνικό Κόμμα επεδίωκε ένα σύστημα που θα του επέτρεπε να ασκήσει αποτελεσματικό βέτο και να διασφαλίσει την επιβίωσή του ως πολιτικού παράγοντα στο νέο καθεστώς.

Τελικά, πριν από την ολομέλεια, η Ομάδα Εργασίας 2 για τις συνταγματικές αρχές παρέμεινε σε αδιέξοδο, ενώ οι Ομάδες Εργασίας 1, 3 και 5 κατέληξαν σε συμφωνία. Η σύνοδος της ολομέλειας χαρακτηρίστηκε από εντάσεις μεταξύ των διαπραγματευτών, παρά την παρουσία τηλεοπτικών καμερών και δημοσιογράφων. Δεδομένου ότι η Ομάδα Εργασίας 2 δεν κατάφερε να επιτύχει συμφωνία, συμφωνήθηκε η σύγκληση επόμενης συνόδου σε μεταγενέστερη ημερομηνία.

Η ΔΙΑΚΟΠΗ

Επιστροφή στη Μαζική Δράση

Λίγο μετά την αποτυχία της CODESA II, τον Ιούνιο του 1992, η πόλη Boipatong, μια μαύρη κωμόπολη στη σημερινή επαρχία Gauteng, δέχτηκε επίθεση από ένοπλους άνδρες που πιστεύεται ότι ήταν υποστηρικτές του Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα (IFP). Σαράντα εννέα άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και πολλοί ακόμη τραυματίστηκαν. Σε απάντηση, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) ανακοίνωσε την αναστολή όλων των διαπραγματεύσεων, τόσο σε διμερές επίπεδο με την κυβέρνηση όσο και σε πολυμερές επίπεδο μέσω της CODESA. Παράλληλα, ζήτησε τη σύγκληση συνεδρίασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για να τεθεί το ζήτημα της βίας στη διεθνή ατζέντα. Η τριμερής συμμαχία του ANC, του SACP και της COSATU (Κογκρέσο των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων Νοτίου Αφρικής) προχώρησε στην προκήρυξη «μαζικής δράσης» — ενός κύματος διαμαρτυριών που

περιλάμβανε πορείες, απεργίες και μποϊκοτάζ. Καθώς η βία συνεχίστηκε και εντάθηκε μετά την αναστολή των διαπραγματεύσεων, άρχισαν να διαμορφώνονται διάφορες πρωτοβουλίες για την ανάμειξη διαμεσολαβητών. Στα μέσα Ιουλίου, μετά από διήμερη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ο ΟΗΕ διόρισε τον Σάυρους Βανς ως Ειδικό Αντιπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα, με αποστολή να διερευνήσει τη βία και να προτείνει τρόπους επανέναρχης των διαπραγματεύσεων. Λίγο αργότερα συγκροτήθηκε 50-μελής αποστολή παρατηρητών του ΟΗΕ.

Διμερής Δίαυλος Επικοινωνίας και Πρακτικά Συμφωνίας

Παρότι η διαδικασία της CODESA είχε καταρρεύσει, τόσο το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) όσο και το Εθνικό Κόμμα (NP) — έχοντας επενδύσει σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο στην προοπτική μιας λύσης μέσω της διαπραγματευτικής οδού— παρέμειναν σταθερά προσηλωμένα στην αναζήτηση μιας βιώσιμης πορείας εξόδου από την κρίση. Στο πλαίσιο αυτό, τον Αύγουστο του 1992 δημιουργήθηκε ένας «διμερής διάυλος» επικοινωνίας, που επέτρεψε τη συνέχιση εμπιστευτικού διαλόγου μεταξύ των δύο μερών. Πρωταγωνιστές αυτής της προσπάθειας υπήρξαν ο Cyril Ramaphosa εκ μέρους του ANC και ο Roelf Meyer από το Εθνικό Κόμμα. Η πρόοδος που σημειώθηκε υπήρξε αξιοσημείωτη. Στις 26 Σεπτεμβρίου, ο Νέλσον Μαντέλα και ο Φρεντερίκ ντε Κλερκ υπέγραψαν τα Πρακτικά Συμφωνίας (Record of Understanding), τα οποία περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, συμφωνία για τον σχηματισμό εκλεγμένης συνέλευσης. Αυτή θα λειτουργούσε ως προσωρινό κοινοβούλιο και θα είχε εντολή να καταρτίσει νέο σύνταγμα βάσει των αρχών που είχαν συμφωνηθεί στις προηγούμενες πολυμερείς διαπραγματεύσεις. Συμφώνησαν επίσης ότι, στις μελλοντικές διαπραγματεύσεις, θα κατέληγαν πρώτα σε διμερή συμφωνία επί θεμάτων προτού εμπλέξουν και άλλα μέρη για πολυμερείς διαπραγματεύσεις. Καθώς πλησίαζε το τέλος του έτους, οι διαπραγματευτικές ομάδες του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (ANC) και του Εθνικού Κόμματος (NP) πραγματοποίησαν κατ' ιδίαν συναντήσεις, με στόχο να χαράξουν πολιτικές στρατηγικές και να βελτιώσουν τις σχέσεις εργασίας τους. Μέσα από αυτές τις διαδοχικές επαφές διαμορφώθηκε τελικά μια κοινή διαπραγματευτική θέση, η οποία αποτέλεσε τη βάση της συμμετοχής τους στο μελλοντικό πολυκομματικό φόρουμ.

Το τελευταίο Ταγκό: Πολυμερής Διαδικασία Διαπραγμάτευσης (MPNP)

ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ

Στο μεταξύ, το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) και το Συντηρητικό Κόμμα (CP), αντιδρώντας στις βασικές αρχές της συμφωνίας, απέρριψαν τα αποτελέσματα των προηγούμενων συνομιλιών και συνέπραξαν με διάφορες κυβερνήσεις των Μπαντουστάν, καθώς και με κόμματα των Αφρικάνερς, για τη σύσταση της ομάδας «Concerned South Africans Group» (COSAG). Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, τα μέλη της COSAG άρχισαν να αντιλαμβάνονται πως η απουσία τους από τα πολυμερή φόρουμ περιόριζε δραστικά την επιρροή τους στην τελική έκβαση των εξελίξεων. Έτσι, τον Ιανουάριο του 1993 συμφώνησαν στην επανέναρξη των πολυμερών διαπραγματεύσεων, με την προϋπόθεση ότι η νέα διαδικασία θα σχεδιαζόταν σε διαβούλευση με αυτούς.

Η COSAG τάχθηκε κατά της επαναφοράς της CODESA ή οποιασδήποτε διαδικασίας με το ίδιο όνομα. Για την ενίσχυση της συμμετοχικότητας και την αποφυγή των σκιών του παρελθόντος, συμφωνήθηκε η οργάνωση μιας νέας «Διάσκεψης για τον Προγραμματισμό των Διαπραγματεύσεων». Η εν λόγω διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στις αρχές Μαρτίου, προσφέροντας στα πολιτικά κόμματα την ευκαιρία να ανανεώσουν τη διαπραγματευτική διαδικασία και να επιλύσουν ζητήματα που είχαν προκαλέσει αντιδράσεις κατά τη διάρκεια της CODESA. Ένα από τα αποτελέσματά της ήταν η απόφαση ότι οι αρχές που είχαν διαμορφωθεί στην CODESA θα λειτουργούσαν πλέον μόνο ως κατευθυντήριες γραμμές, και όχι ως δεσμευτικό πλαίσιο. Η διάσκεψη κατέληξε στη συγκρότηση ενός νέου διαπραγματευτικού φόρουμ, της λεγόμενης Πολυμερούς Διαδικασίας Διαπραγμάτευσης (Multi-Party Negotiating Process – MPNP), η οποία προγραμματίστηκε να ξεκινήσει τις εργασίες της την 1η και 2α Απριλίου 1993.

ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ (MPNP)

Συμμετέχοντες, Δομές και Καινοτομίες στη Διαδικασία

Η Πολυμερής Διαδικασία Διαπραγμάτευσης (MPNP) ξεκίνησε με στόχο τη διεύρυνση της συμμετοχής όσο το δυνατόν περισσότερων πολιτικών φορέων. Συνολικά, συμμετείχαν 26 μέρη, μεταξύ των οποίων η κυβέρνηση, πολιτικά κόμματα, κυβερνήσεις των Μπαντουστάν και παραδοσιακοί ηγέτες. Για πρώτη φορά προσήλθαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC), το Συντηρητικό Κόμμα (CP) και το Volksunie. Μόνο η απομονωμένη AZAPO και ορισμένα ακραία κόμματα των Αφρικάνερς, όπως το AWB, επέλεξαν να απέχουν. Ανεξάρτητα από την εκτιμώμενη στήριξή τους, και οι 26 πολιτικές ομάδες συμμετείχαν σε ισότιμη βάση.

Η ουσιαστική διαπραγμάτευση πραγματοποιούνταν στο **Διαπραγματευτικό Συμβούλιο**, το οποίο αποτέλεσε τον πυρήνα της MPNP. Το Συμβούλιο συνεδρίαζε τρεις έως τέσσερις φορές την εβδομάδα, σχεδόν αδιάλειπτα, από τον Απρίλιο έως τον Νοέμβριο του 1993. Όταν επιτυγχανόταν επαρκής συναίνεση, οι συστάσεις του Συμβουλίου παραπέμπονταν στην Ολομέλεια προς έγκριση. Η **Ολομέλεια**, η οποία απαρτιζόταν από 208 μέλη εκπροσωπώντας τα 26 συμμετέχοντα μέρη, αποτελούσε το ανώτατο σώμα της διαδικασίας. Κάθε μέρος διέθετε στο Διαπραγματευτικό Συμβούλιο δύο αντιπροσώπους, μεταξύ των οποίων *τουλάχιστον μία γυναίκα* και δύο συμβούλους. Αν και αρχικά είχε προβλεφθεί η σύσταση ενός ενδιάμεσου Διαπραγματευτικού Φόρουμ μεταξύ της Ολομέλειας και του Συμβουλίου, στην πράξη το Διαπραγματευτικό Συμβούλιο ανέλαβε και αυτές τις αρμοδιότητες, εδραιώνοντας τον κεντρικό του ρόλο στη διαδικασία.

Το Διαπραγματευτικό Συμβούλιο λάμβανε αναφορές από την **Επιτροπή Προγραμματισμού**, η οποία αποτελούνταν από 10 μέλη προερχόμενα από διάφορα πολιτικά κόμματα και λειτουργούσε με εκ περιτροπής προεδρία. Σε αντίθεση με προηγούμενες διαδικασίες, οι δικαστές δεν είχαν πλέον καμία εμπλοκή στη διαδικασία. Η Επιτροπή Προγραμματισμού βασίστηκε σε πολιτικά στελέχη που επιλέχθηκαν κυρίως με βάση την ικανότητά τους να εργάζονται συνεργατικά, υπερβαίνοντας κομματικές γραμμές. Η Επιτροπή δεν είχε εντολή να λαμβάνει αποφάσεις επί ουσιαστών θεμάτων· είχε, ωστόσο, την ευθύνη να συμβουλεύει ως προς τον τρόπο διαχείρισής τους, να καθοδηγεί τη διαδικασία του διαλόγου, να διασφαλίζει την αποτελεσματικότητά του και να προβλέπει ή να προκαταλαμβάνει πιθανά αδιέξοδα.

Το Διαπραγματευτικό Συμβούλιο βασίστηκε εκτενώς σε **Τεχνικές Επιτροπές**, οι οποίες απαρτιζόνταν από μη κομματικούς, ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες που απολάμβαναν την εμπιστοσύνη όλων των μερών. Σκοπός τους ήταν η εξεύρεση προτάσεων συμβιβασμού και η διατύπωση μεθόδων και λύσεων για την άρση των αδιεξόδων. Σε αντίθεση με προηγούμενες πρακτικές που εφαρμόζονταν στο πλαίσιο της CODESA, όπου τα μέρη παραθέταν προφορικά τις θέσεις τους, κατά την Πολυμερή Διαπραγματευτική Διαδικασία όλα τα πολιτικά μέρη υπέβαλαν γραπτές τοποθετήσεις. Τις τοποθετήσεις αυτές ανέλυαν οι Τεχνικές Επιτροπές, οι οποίες συνέτασσαν εκθέσεις που συχνά περιλάμβαναν εισηγήσεις συμβιβασμού, βασισμένες περισσότερο στα κοινά συμφέροντα παρά στις αρχικές πολιτικές θέσεις. Η Επιτροπή Προγραμματισμού μελετούσε αυτές τις εκθέσεις και προετοίμαζε σχέδια ψηφισμάτων προς εξέταση, τα οποία παρέδιδε στο Διαπραγματευτικό Συμβούλιο προς συζήτηση. Το Συμβούλιο ακολουθούσε τη μεθοδολογία του «**ενιαίου κειμένου**», συζητώντας συλλογικά τις προτάσεις μέχρι την επίτευξη συναίνεσης. Σε περίπτωση που οι Τεχνικές Επιτροπές δεν κατέληγαν σε κοινή θέση, την επίλυση του ζητήματος αναλάμβανε είτε η Επιτροπή Προγραμματισμού είτε ειδική ομάδα εργασίας, αποτελούμενη από πολιτικούς και τεχνικούς εμπειρογνώμονες.

Το Συμβουλευτικό Επιχειρηματικό Κίνημα (CBM) παρείχε ανεξάρτητη γραμματειακή και διοικητική υποστήριξη στη διαπραγματευτική διαδικασία. Το CBM στελεχωνόταν και καθοδηγούνταν από μια εξειδικευμένη ομάδα, της οποίας ο ρόλος υπερέβαινε κατά πολύ τα τυπικά διοικητικά καθήκοντα. Συνεργαζόταν στενά με την Επιτροπή Προγραμματισμού και διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη της διαδικασίας.

Συμμετοχικότητα, Συνιδιοκτησία, Διαφάνεια και Μέσα Ενημέρωσης

Η κάλυψη της διαπραγματευτικής διαδικασίας και των διαπραγματευτικών φόρουμ από τα μέσα ενημέρωσης βελτιώθηκε σταδιακά, καθιστώντας τις διαπραγματεύσεις πιο προσβάσιμες στο ευρύ κοινό. Μέσω δημόσιων διαβουλεύσεων, πολλά πολιτικά κόμματα ενέπλεξαν έμμεσα τη βάση τους στη

διαπραγματευτική διαδικασία, γεγονός που κατέστησε τις διαδικασίες πιο συμμετοχικές και διαφανείς. Ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων ήταν ανοικτό για την υποβολή προτάσεων από το κοινό προς τις Τεχνικές Επιτροπές. Οι πρωτοβουλίες αυτές συνέβαλαν καθοριστικά στην καλλιέργεια ενός αισθήματος δημόσιας κυριότητας (συνδιοκτησίας) της διαδικασίας, καθώς και στη νομιμοποίηση των νέων κρατικών δομών. Δημιούργησαν τις συνθήκες που οδήγησαν σε ριζική αλλαγή της παλαιάς κουλτούρας αποκλεισμού στη Νότια Αφρική και της πολιτικής κουλτούρας μυστικοπάθειας.

Η Πορεία προς τις Εκλογές

Το «σημείο χωρίς επιστροφή» είχε πλέον φτάσει έως τον Ιούνιο του 1993, όταν το Διαπραγματευτικό Συμβούλιο συμφώνησε να ορίσει ως ημερομηνία εκλογών τις 27-29 Απριλίου 1994. Η απόφαση αυτή απαιτούσε επικύρωση από την Ολομέλεια, γεγονός που οδήγησε σε εντατικές διαπραγματεύσεις ως προς το πλαίσιο της συνταγματικής διαδικασίας. Ως παραχώρηση για τη διατήρηση της συμμετοχής της COSAG στη διαδικασία, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) πρότεινε η νέα κρατική δομή να διαρθρωθεί σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις σε κάθε επίπεδο. Παρ' όλα αυτά, όταν το ANC και το Εθνικό Κόμμα απέρριψαν το αίτημα του Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) για διαπραγμάτευση μιας ομοσπονδιακής λύσης, τα μέλη της COSAG αποχώρησαν τελικά από τη διαδικασία. Η αποχώρηση αυτή, ωστόσο, ενίσχυσε την διαδικαστική συνεργασία ANC-NP, αυξάνοντας τις πιθανότητες επίτευξης συμφωνίας.

Από τον Ιούλιο έως τον Αύγουστο του 1993, τα μέρη της Πολυμελούς Διαδικασίας Διαπραγμάτευσης MPNP συμμετείχαν σε εντατικές διαπραγματεύσεις σχετικά με προσχέδια του προσωρινού συντάγματος και τη δομή ενός Μεταβατικού Εκτελεστικού Συμβουλίου — ενός οργάνου που θα λειτουργούσε ως κεντρική διοικητική αρχή κατά την περίοδο μετάβασης, με κύριο στόχο τη διασφάλιση δίκαιων και ελεύθερων εκλογών. Συμφωνήθηκε επίσης ότι μια εκλεγμένη συνέλευση θα αναλάμβανε τη σύνταξη του τελικού συντάγματος, σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές που είχαν ήδη συμφωνηθεί. Τόσο το προσωρινό όσο και το τελικό σύνταγμα θα περιλάμβαναν μια Διακήρυξη Δικαιωμάτων.

Στις 18 Νοεμβρίου 1993, η Ολομέλεια της MPNP ενέκρινε μια συνολική συμφωνία δέσμης μέτρων που αποτέλεσε το θεμέλιο της διαδικασίας εκδημοκρατισμού της Νότιας Αφρικής. Σε αυτή περιλαμβάνονταν ο εκλογικός νόμος, το προσωρινό σύνταγμα βάσει του οποίου θεσπίστηκαν οι μεταβατικοί θεσμοί καθώς και μια σειρά μη διαπραγματεύσιμων συνταγματικών αρχών. Το επόμενο βήμα ήταν η διεξαγωγή των πρώτων δημοκρατικών εκλογών στη Νότια Αφρική.

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, η σκιά της βίας και των απειλών βίας παρέμενε διαρκής. Τον Απρίλιο του 1993, λίγες μόλις εβδομάδες μετά την έναρξη λειτουργίας της MPNP, δολοφονήθηκε ο Chris Hani, δημοφιλής Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Νότιας Αφρικής (SACP). Ο Νέλσον Μαντέλα απηύθυνε έκκληση για ψυχραιμία εν μέσω της πολιτικής αναταραχής, καθώς κατέστη σαφές ότι η δολοφονία στόχευε στην αποσταθεροποίηση της διαπραγματευτικής διαδικασίας. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την αίσθηση του κατεπείγοντος και για τα δύο κύρια μέρη: τόσο το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) όσο και η ηγεσία του Εθνικού Κόμματος (NP) αναγνώρισαν την ανάγκη επίσπευσης των διαπραγματεύσεων. Το Διαπραγματευτικό Συμβούλιο κατέληξε σε νέα Δήλωση Προθέσεων, δίνοντας έμφαση στην επιτάχυνση της μετάβασης και στην ανάγκη για άμεση αποκλιμάκωση της βίας.

Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, μια ομάδα λευκών παραστρατιωτικών εισέβαλε στους χώρους των διαπραγματεύσεων στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου. Αν και προκάλεσε σοκ, το περιστατικό λειτούργησε τελικά εις βάρος των δραστών, ενισχύοντας το κύρος της διαδικασίας. Όταν η Ολομέλεια επικύρωσε επίσημα την ημερομηνία των εκλογών, ξέσπασε νέο κύμα βίας σε διάφορες περιοχές της χώρας. Ωστόσο, οι εξελίξεις αυτές ενίσχυσαν περαιτέρω τη δέσμευση των μετριοπαθών πολιτικών δυνάμεων υπέρ της διαπραγματευτικής λύσης.

Η COSAG διαλύθηκε τον Οκτώβριο του 1993 και επανεμφανίστηκε υπό νέα μορφή ως Συμμαχία Ελευθερίας, η οποία περιλάμβανε το Afrikaner Volksfront, το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP), τις κυβερνήσεις των Μπαντουστάν Ciskei και Bophuthatswana, καθώς και το Συντηρητικό Κόμμα (CP). Υπήρξε έντονη ανησυχία ότι, εάν αυτές οι δυνάμεις δεν συμμετείχαν στις εκλογές, η μετάβαση και η κατάρτιση του νέου συντάγματος, θα μπορούσαν να υπονομεύσουν τη μετάβαση και τη διαδικασία κατάρτισης του συντάγματος. Ως εκ τούτου, το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) και το Εθνικό Κόμμα (NP) κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες για την επίτευξη συμφωνίας τόσο με τη Συμμαχία Ελευθερίας όσο και με το Παναφρικανικό Κογκρέσο (PAC). Έως και τον Ιούλιο του 1993, η ένοπλη πτέρυγα του PAC (APLA) συνέχιζε τον ένοπλο αγώνα. Αν και το PAC είχε αρνηθεί αρχικά να συμμετάσχει στην CODESA και δεν είχε υπογράψει την Εθνική Ειρηνευτική Συμφωνία (NPA), τελικώς προσήλθε στις εργασίες της MPNP και συμμετείχε στις εκλογές, εξασφαλίζοντας κοινοβουλευτική εκπροσώπηση στη Συνταγματική Συνέλευση.

Στην περίπτωση του Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα (IFP), η σύγκρουση με το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) είχε τη μορφή χαμηλής έντασης εμφυλίου πολέμου. Το 1993, το IFP προχώρησε μονομερώς στη δημοσίευση σχεδίου συντάγματος για ένα ομοσπονδιακό κράτος, ως απειλή απόσχισης. Όταν οι θέσεις του δεν έγιναν αποδεκτές, ο Μπουτελέζι αποχώρησε – όπως είχε κάνει και στο παρελθόν – από τη διαδικασία. Κατά τους πρώτους μήνες του 1994, πραγματοποιήθηκαν αρκετές διμερείς συναντήσεις με το IFP με στόχο την αποτροπή ενδεχόμενου μπιϊκοτάζ των επικείμενων εκλογών του Απριλίου.

Ήταν η *μοναδική* στιγμή κατά την οποία προσκλήθηκαν διεθνείς διαμεσολαβητές: μια ομάδα με επικεφαλής τον Henry Kissinger και τον Λόρδο Carrington. Το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) ζήτησε την αναβολή των εκλογών έως ότου ολοκληρωθεί η διαμεσολαβητική διαδικασία, αίτημα το οποίο απορρίφθηκε από το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC). Τελικά, με τη μεσολάβηση του Ουάσινγκτον Οκούμου, Κενυάτη ακαδημαϊκού που ενεργούσε με την υποστήριξη του Συμβουλευτικού Επιχειρηματικού Κινήματος (CBM), επετεύχθη συμφωνία μεταξύ του IFP, του ANC και του Εθνικού Κόμματος (NP). Η συμφωνία προέβλεπε τη συμμετοχή του IFP στις εκλογές, την αναγνώριση του Βασιλείου των Ζουλού και τη διεθνή διαμεσολάβηση για εκκρεμή ζητήματα που αφορούσαν τον Βασιλιά των Ζουλού. Ωστόσο, η υπόσχεση περί παραπομπής αυτών των ζητημάτων σε διεθνή διαμεσολάβηση δεν υλοποιήθηκε, γεγονός που προκάλεσε απογοήτευση στον Μπουτελέζι. Τελικώς, το IFP αποσύρθηκε από τη συνταγματική διαδικασία και οι εντάσεις μεταξύ του IFP και του ANC συνεχίστηκαν έως την επίτευξη της ειρηνευτικής συμφωνίας του 1996.

Παράλληλα, υπό την ηγεσία του Στρατηγού Constand Viljoen, τον Μάιο του 1993 σχηματίστηκε το Afrikaner Volksfront, με στόχο τη δημιουργία ενός Volkstaat – ενός αυτόνομου κράτους αποκλειστικά για τους Αφρικάνερς. Στις τάξεις του Volksfront εντάχθηκαν δημοφιλείς πρώην στρατηγοί, ενώ ισχυριζόνταν ότι είχαν την υποστήριξη 50.000 πρώην στρατιωτικών. Η MPNP απέρριψε το αίτημά τους για σύσταση Volkstaat, γεγονός που οδήγησε στην απογοήτευσή τους και, τελικά, στην αποχώρησή τους από τη διαδικασία. Οι φόβοι για κλιμάκωση σε ένοπλη σύγκρουση εντάθηκαν. Ωστόσο, ο Στρατηγός Viljoen επέλεξε να μην ακολουθήσει τη στρατιωτική οδό μετά την κρίση της Bophuthatswana το 1994, όπου η απόπειρα εισβολής στην περιοχή από το Κίνημα Αντίστασης των Αφρικάνερς AWB που

υποστήριζε την λευκή υπεροχή κατέληξε σε ταπείνωση. Ο Viljoen παραιτήθηκε από τη συμπροεδρία του Afrikaner Volksfront λίγο μετά το περιστατικό, επικαλούμενος ασυμβίβαστες διαφορές, και στη συνέχεια καταχώρισε το Μέτωπο Ελευθερίας ως πολιτικό κόμμα. Μέσω διαπραγματεύσεων με το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC), εξασφάλισε την ενσωμάτωση της αρχής της αυτοδιάθεσης όλων των κοινοτήτων της Νότιας Αφρικής στις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές. Η αναγνώριση αυτή αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την απόφασή του να συμμετάσχει στη διαδικασία. Το κόμμα καταχωρίστηκε επίσης και έλαβε μέρος στις εκλογές. Τελικά, όλα τα κύρια πολιτικά κόμματα, συμμετείχαν στις πρώτες δημοκρατικές εκλογές της χώρας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τον Απρίλιο του 1994.

ΕΚΛΟΓΕΣ

Με βάση τις προβλέψεις του προσωρινού συντάγματος που οριστικοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πολυμερούς Διαδικασίας Διαπραγμάτευσης (MPNP), οι πρώτες δημοκρατικές εκλογές της Νότιας Αφρικής διεξήχθησαν στις 27–29 Απριλίου 1994. Παρά ορισμένες ήσσονος σημασίας διαφορές, τεχνικές δυσκολίες και επιφυλάξεις ως προς την ακρίβεια των αποτελεσμάτων, η προσέλευση των ψηφοφόρων ήταν σε συντριπτική πλειοψηφία και η εκλογική διαδικασία πραγματοποιήθηκε με αξιοσημείωτη ομαλότητα. Ο Νέλσον Μαντέλα εξελέγη πρόεδρος, ενώ το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) συγκέντρωσε 62,6% των ψήφων. Ακολούθησαν το Εθνικό Κόμμα (NP) με 20,4%, το Κόμμα Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) με 10,5% και το Μέτωπο Ελευθερίας με 2%. Στη βάση αυτών των αποτελεσμάτων, συγκροτήθηκε κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό την ηγεσία του ANC, με τη συμμετοχή του NP και του IFP. Οι εκλογές του 1994 αποτέλεσαν καθοριστικό ορόσημο στην ιστορία της χώρας, καθώς σηματοδότησαν την πλήρη πολιτική ένταξη της μαύρης πλειονότητας στο νέο δημοκρατικό σύστημα και τον ειρηνικό τερματισμό του καθεστώτος του apartheid.

Σύνταξη του Συντάγματος

Μετά την επιτυχή διεξαγωγή των πρώτων δημοκρατικών εκλογών, η διαδικασία μετάβασης εισήλθε στο τελικό της στάδιο: τη σύνταξη ενός νέου, δημοκρατικού συντάγματος. Η νεοσυσταθείσα Συνταγματική Συνέλευση, αποτελούμενη από εκπροσώπους των δύο σωμάτων του Κοινοβουλίου και επτά πολιτικών κομμάτων, είχε την ευθύνη να καταρτίσει το νέο Σύνταγμα της Νότιας Αφρικής εντός διετούς προθεσμίας. Η διαδικασία επικεντρώθηκε στη συμμετοχικότητα, την προσβασιμότητα και τη διαφάνεια, εξασφαλίζοντας ευρεία δημόσια συμμετοχή μέσω γραπτών υπομνημάτων, προφορικών παρεμβάσεων και διαδικτυακών σχολίων και παρατηρήσεων.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Τη Συνταγματική Συνέλευση απάρτιζαν και τα δύο σώματα του νεοεκλεγέντος Κοινοβουλίου: η Εθνοσυνέλευση και η Γερουσία. Επτά πολιτικά κόμματα εκπροσωπούνταν από 490 μέλη, με βάση το ποσοστό των ψήφων που έλαβαν στις εκλογές. Λαμβάνοντας υπόψη την προθεσμία των δύο ετών για την ολοκλήρωση της διαδικασίας, υιοθετήθηκαν διάφορα μέτρα για την αποφυγή καθυστερήσεων.

Για να εγκριθεί το νέο Σύνταγμα, θα έπρεπε να συμμορφώνεται με τις 34 συνταγματικές αρχές που είχαν συμφωνηθεί στο πλαίσιο της Πολυμερούς Διαπραγματευτικής Διαδικασίας (MPNP) και να εξασφαλίσει πλειοψηφία δύο τρίτων εντός της Συνέλευσης. Εναλλακτικά, μπορούσε να εγκριθεί με απλή κοινοβουλευτική πλειοψηφία και, στη συνέχεια, να τεθεί σε εθνικό δημοψήφισμα όπου απαιτείτο ποσοστό τουλάχιστον 60%. Την τελική κρίση για τη συμβατότητα του κειμένου με τις καθορισμένες αρχές είχε το Συνταγματικό Δικαστήριο. Το επίπεδο συναίνεσης που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ήταν αξιοσημείωτο. Παρά την αποχώρηση του Κόμματος Ελευθερίας Ινκάθα (IFP) από τη διαδικασία, το τελικό κείμενο εγκρίθηκε από τη Συνταγματική Συνέλευση με συντριπτική πλειοψηφία στις 11 Οκτωβρίου 1996, επιτυγχάνοντας εντυπωσιακό επίπεδο συναίνεσης.

Δομές

Η Συνταγματική Συνέλευση συγκρότησε μια **Συνταγματική Επιτροπή** αποτελούμενη από 44 μέλη, με σκοπό να λειτουργήσει ως το βασικό όργανο διαπραγμάτευσης και συντονισμού της διαδικασίας. Τα πολιτικά κόμματα εκπροσωπήθηκαν σε αυτήν κατ' αναλογία με τον αριθμό των εδρών τους στη Συνταγματική Συνέλευση. Ως ένα μικρότερο και ευέλικτο όργανο λήψης αποφάσεων, που συνεδρίαζε τακτικά, η Συνταγματική Επιτροπή διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στην πορεία σύνταξης του νέου συντάγματος. Από τη σύνθεσή της προέκυψε η **Επιτροπή Διαχείρισης**, επιφορτισμένη με την εποπτεία των διαπραγματεύσεων και τη διασφάλιση της ομαλής διεξαγωγής και τήρησης των καθορισμένων χρονοδιαγραμμάτων.

Παράλληλα, συγκροτήθηκαν έξι **θεματικές επιτροπές**, αποτελούμενες συνολικά από 30 διορισμένα μέλη, για την εξέταση και ανάλυση των 34 συνταγματικών αρχών. Οι επιτροπές αυτές ασχολήθηκαν, αντίστοιχα, με: α) τον χαρακτήρα του δημοκρατικού κράτους· β) τη δομή της κυβέρνησης· γ) τις σχέσεις μεταξύ των επιπέδων διακυβέρνησης· δ) τα θεμελιώδη δικαιώματα· ε) το δικαστικό σώμα και τα νομικά συστήματα· και στ) τα κυβερνητικά όργανα. Κάθε θεματική επιτροπή υποστηριζόταν από μία **τεχνική**

επιτροπή αποτελούμενη από τρεις έως τέσσερις εμπειρογνώμονες, καθώς και από ad hoc επιτροπές εμπειρογνωνόνων, οι οποίες συγκροτούνταν κατά περίπτωση για την αντιμετώπιση ειδικών ζητημάτων. Μέσα από τη συγκέντρωση και αξιολόγηση παρατηρήσεων όλων των ενδιαφερόμενων μερών, οι θεματικές επιτροπές ενίσχυσαν τη συμμετοχικότητα και λειτούργησαν ως κύριος δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ της Συνέλευσης και του κοινού.

Σε περιπτώσεις όπου προέκυπταν σοβαρές διαφωνίες είτε εντός των θεματικών επιτροπών είτε στη Συνταγματική Επιτροπή, συγκροτούνταν δεκαμελείς υποεπιτροπές με σύνθεση που μεταβαλλόταν ανάλογα με το αντικείμενο. Επιπλέον, διορίστηκε μια ανεξάρτητη ομάδα συνταγματικών εμπειρογνωνόνων, με ρόλο την επίλυση διαφορών, την αποφυγή αδιεξόδων μεταξύ των μερών και την παροχή εξειδικευμένων τεχνικών συμβουλών σε κρίσιμα σημεία της διαδικασίας.

Αρχές της Διαδικασίας: Συμμετοχικότητα, Προσβασιμότητα και Διαφάνεια

Το έργο της Συνταγματικής Συνέλευσης καθοδηγήθηκε από τρεις θεμελιώδεις αρχές: συμμετοχικότητα, προσβασιμότητα και διαφάνεια. Για να είναι η διαδικασία πραγματικά συμμετοχική, κρίθηκε αναγκαίο το νέο σύνταγμα να διαμορφωθεί με τη συμβολή όλων των τμημάτων της κοινωνίας. Πέρα από τις απόψεις των πολιτικών κομμάτων που εκπροσωπούσαν στη Συνέλευση, ζητήθηκαν συστηματικά οι γνώμες οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών καθώς και μεμονωμένων πολιτών. Η προσβασιμότητα της διαδικασίας προϋπέθετε περισσότερα από μια απλή πρόσκληση για υποβολή προτάσεων. Καταβλήθηκε προσπάθεια να ενισχυθεί η ενεργός συμμετοχή του κοινού σε όλα τα στάδια, προκειμένου να ενισχυθεί η δημοκρατική νομιμοποίηση του συντάγματος. Παράλληλα, με στόχο τη διαφάνεια, όλες οι συνεδριάσεις της Συνταγματικής Συνέλευσης και των επιμέρους οργάνων της ήταν ανοιχτές στο κοινό, ενώ το σχετικό υλικό ήταν προσβάσιμο στο διαδίκτυο.

Τον Δεκέμβριο του 1994, ιδρύθηκε μια ειδική υπηρεσία μέσων ενημέρωσης και ξεκίνησε μια εθνική εκστρατεία για την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με το έργο της Συνέλευσης. Οι Νοτιοαφρικανοί κλήθηκαν να καταθέσουν γραπτές παρατηρήσεις, να συμμετάσχουν σε δημόσιες ακροάσεις με προφορικές τοποθετήσεις ή να χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο για να εκφράσουν τις απόψεις τους. Τοπικές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών συνέβαλαν καθοριστικά στην προσέγγιση κοινοτήτων που ήταν δύσκολο να ενημερωθούν μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ως αποτέλεσμα, συγκεντρώθηκαν περίπου 1,7 εκατομμύρια προτάσεις, οι οποίες συγκεντρώθηκαν σε εκθέσεις που περιλάμβαναν συμφωνίες, συγκλίσεις και προτάσεις για την επίλυση επίμαχων ζητημάτων.

Τον Δεκέμβριο του 1995 και τον Ιανουάριο του 1996 διανεμήθηκαν περισσότερα από 4 εκατομμύρια αντίγραφα του σχεδίου συντάγματος, συνοδευόμενα από επεξηγηματικό και γραφικό υλικό ενώ υποβλήθηκαν και διεκπεραιώθηκαν άλλες 250.000 παρατηρήσεις. Συνολικά, σχεδόν 7 εκατομμύρια αντίτυπα του τελικού εγγράφου διανεμήθηκαν, και στις 11 επίσημες γλώσσες, καθώς και μια εικονογραφημένη έκδοση. Οι πρωτοβουλίες αυτές ενίσχυσαν σημαντικά το αίσθημα της συλλογικής ιδιοκτησίας της διαδικασίας από τους πολίτες. Για πρώτη φορά, η πλειοψηφία του νοτιοαφρικανικού λαού αισθάνθηκε ότι είχε ουσιαστική συμβολή στη διαμόρφωση του θεμελιώδους νόμου της χώρας — γεγονός που ενίσχυσε τη νομιμοποίηση και τη διαχρονική απήχηση του νέου Συντάγματος.

Επίλογος

Η δεκαετία του 1990 πρόσφερε στη Νότια Αφρική μια ιστορική ευκαιρία να επιλύσει μια μακροχρόνια σύγκρουση. Το επώδυνο αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει η χώρα κατέστησε ώριμες τις συνθήκες για ουσιαστική δράση. Σε συνεργασία με μια δυναμική κοινωνία των πολιτών, οι πολιτικοί ηγέτες της Νότιας Αφρικής οικοδόμησαν σταδιακά μια διαδικασία ειρηνικής μετάβασης από το καθεστώς του apartheid σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου.

Ένα από τα πιο ιδιάζοντα χαρακτηριστικά αυτής της μετάβασης ήταν η **αυτοδιαμεσολάβηση**: η επίλυση της κρίσης επιτεύχθηκε από τους ίδιους τους βασικούς αντιπάλους της. Τόσο το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο (ANC) όσο και το Εθνικό Κόμμα (NP) διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της τελικής συμφωνίας. Ταυτόχρονα όμως, και οι δύο πλευρές επέμειναν στην ανάγκη για τη συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων φορέων, προκειμένου να διασφαλιστούν η νομιμοποίηση, η σταθερότητα και η ευρύτερη αποδοχή του νέου πολιτικού συστήματος. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύθηκε η αίσθηση της συλλογικής ιδιοκτησίας τόσο της διαδικασίας όσο και του αποτελέσματός της. Ιδιαίτερη σημασία είχε η υιοθέτηση της αρχής της **«επαρκούς συναίνεσης»**, με στόχο την αποτροπή φαινομένων κατά τα οποία μικρότερα κόμματα θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν την πρόοδο των πολυκομματικών διαπραγματεύσεων, κάνοντας καταχρηστική χρήση του δικαιώματος βέτο.

Η διαδικασία των συνταγματικών διαπραγματεύσεων είχε ήδη ωριμάσει κατά την Πολυμερή Διαδικασία Διαπραγμάτευσης (MPNP), όπου αξιοποιήθηκαν κρίσιμα διδάγματα από τις αποτυχίες προηγούμενων προσπαθειών (CODESA). Ιδιαίτερη καινοτομία κατά την Πολυμερή Διαδικασία Διαπραγμάτευσης αποτέλεσε η προσέγγιση του **«ενιαίου κειμένου»**, μέσω της οποίας ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες και τρίτα μέρη συνέβαλαν στη σύνθεση κοινών προτάσεων που διευκόλυναν τη επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών.

Αν και η διαδικασία ξεκίνησε σε περιβάλλον περιορισμένης διαφάνειας, σταδιακά εξελίχθηκε σε πιο ανοιχτή και συμμετοχική. Παρά τον αναπόφευκτο ρόλο των ελίτ στη διαπραγμάτευση, καταβλήθηκαν συντονισμένες προσπάθειες ώστε να ενισχυθεί η ενεργός συμμετοχή του κοινού. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν το γεγονός ότι το νέο Σύνταγμα καταρτίστηκε μέσω μιας διαδικασίας χωρίς αποκλεισμούς, με εκτενή διαβούλευση με την κοινωνία των πολιτών και τους πολίτες.

Παρά τις σοβαρές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις που συνεχίζει να αντιμετωπίζει η Νότια Αφρική σήμερα, το Σύνταγμα του 1996 εξακολουθεί να αποτελεί τον συνεκτικό ιστό του δημοκρατικού της πολιτεύματος. Η ευρεία αίσθηση **δημόσιας συλλογικής ιδιοκτησίας** της διαδικασίας σύνταξής του, καθώς και η πολιτική βούληση που την κατέστησε εφικτή, το καθιστούν έναν από τους πιο επιδραστικούς μεταβατικούς θεσμούς στη σύγχρονη πολιτική ιστορία.

Βιβλιογραφία

ΒΙΒΛΙΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Barnes, C., & De Klerk, E. (2002). South Africa's multi-party constitutional negotiation process. In C. Barnes (Ed.), *Owning the process: Public participation in peacemaking* (Accord, Issue 13) (pp. 26–33). Conciliation Resources. [Σύνδεσμος](#)

Charney, C. (1999). Civil Society, Political Violence, and Democratic Transitions: Business and the Peace Process in South Africa, 1990 to 1994. *Comparative Studies in Society and History*, 41(1), 182–206. [Σύνδεσμος](#)

De Klerk, E. (2002). South Africa's negotiated transition: context, analysis and evaluation. In C. Barnes (Ed.), *Owning the process: Public participation in peacemaking* (Accord, Issue 13) (pp. 14–19). Conciliation Resources. [Σύνδεσμος](#)

Lieberfeld, D. (2002). Evaluating the Contributions of Track-Two Diplomacy to Conflict Termination in South Africa, 1984-90. *Journal of Peace Research*, 39(3), 355–372. [Σύνδεσμος](#)

Rantete, J., & Giliomee, H. (1992). Transition to Democracy through Transaction?: Bilateral Negotiations between the ANC and NP in South Africa. *African Affairs*, 91(365), 515–542. [Σύνδεσμος](#)

Spies, C. (2002). South Africa's National Peace Accord: its structures and functions. In C. Barnes (Ed.), *Owning the process: Public participation in peacemaking* (Accord, Issue 13) (pp. 20–25). Conciliation Resources. [Σύνδεσμος](#)

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Heart of Hope - [Σύνδεσμος](#) - Η ιστοσελίδα φιλοξενείται από το Ίδρυμα Νέλσον Μαντέλα, αλλά συντάχθηκε και επιμελήθηκε από τον Padraig O'Malley. Είναι το αποτέλεσμα σχεδόν δύο δεκαετιών έρευνας και περιλαμβάνει αναλύσεις, χρονολογίες, ιστορικά έγγραφα, κείμενα συμφωνιών και συνεντεύξεις από την εποχή του apartheid και της μετάβασης στη δημοκρατία.

We, the People South Africa - [Σύνδεσμος](#) - Ο στόχος της ιστοσελίδας είναι να συγκεντρώσει την ιστορία της δημιουργίας του Συντάγματος σε ένα σημείο, περιλαμβάνοντας αρχεία από τη CODESA, την Πολυμερή Διαπραγματευτική Διαδικασία (MPNP) και τη Συνταγματική Συνέλευση.

South Africa History Online - [Σύνδεσμος](#) - Η ιστοσελίδα λειτουργεί ως ολοκληρωμένη πηγή για την πολιτική ιστορία της Νότιας Αφρικής, με γενική χρονολόγηση και λεπτομερείς αφηγήσεις γεγονότων, καθώς και πρόσβαση σε πλήθος εγγράφων, βίντεο και εικόνων στο αρχείο της.

Η παρούσα έκδοση χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το περιεχόμενο της έκδοσης συνιστά αποκλειστική ευθύνη του Κυπριακού Φόρουμ Διαλόγου και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει τις θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

CYPRUS
DIALOGUE
FORUM